Bergensposten.

NR.1 juli 2007 10. ÅRGANG

Bergensposten er en publikasjon som har vært utgitt av Statsarkivet i Bergen siden 1998. Dette er det 15. i rekken.

Ansvarlig redaktør:	Yngve Nedrebø
Ansvarlig for utforming:	Tom Myrvold
Trykk:	Statsarkivet i Bergen
Opplag:	ca. 1000
Forsideillustrasjon	Lillian Koehler

ISSN 1501-4436

Bildene over og på siste side: Distrikskommando Vestlandet: The U-Boat Shelter at Bergen

Bergensposten.

Innhold

Fra redaktøren 2
Tor Amundsen 4
Kirsten Milnes: Møte mellom to verdener 6
Bjørn Davidsen: Laksevåg-tragedien 1944 27
August Rathke: Laksevåg-tragedien 1944 - II. 37
Bergen brenner! 40
Brand-Ordning for Bergens Bye 16 Mai 1707 41

ISSN 1501-4436

Fra redaktøren:

Dette nummeret av Bergensposten er det første av tre planlagte i 2007.

I dette nummeret har vi tre hovedtema.

Fra Kirsten Milnes har vi fått en artikkel om oppbyggingen av leprahospitalet i Fontilles i Spania, en institusjon som fortsatt er i drift. Kirsten Milnes har selv vært knyttet til Sanatorio de Fontilles i en årrekke, og er fortsatt engasjert der. Artikkelen dokumenterer at det var fra Bergen og Norge man hentet ideer og løsninger da man ville starte opp i 1907. Hun fokuserer også på de store forskjellene man finner mellom Spania og Norge.

Bombingen av u-båtbunkeren på Laksevåg i oktober 1944 har vært gjenstand for stor medieoppmerksomhet i 2006 og 2007. NRK har vist en dokumentarfilm om barna fra Holen skole, Bergens Tidende har fulgt opp med en artikkelserie om Holen-barna, og Vibeke Løkkeberg har arbeidet med en roman med utgangspunkt i sin oppvekst på Laksevåg i etterkrigsårene. Hennes pressekonferanse om bokprosjektet førte til store oppslag i aviser, mange debattinnlegg og en anmeldelse for ærekrenkelse, som så i sin tur er henlagt av politiet og statsadvokatene i Hordaland.

Bakgrunnen for at spørsmålet om det var noen i Milorg som var varslet om flyangrepene, er kommet opp etter at Bergens Tidende i 2004 hadde flere artikler med tilbakeblikk på flyangrepene i oktober 1944. Arnfinn Finne (født 1917) var sjef for «Mindegruppen» i Milorg, og han fortalte til BT at han var varslet dagen før angrepene både 4. og 29. oktober. Hans oppgave var å hjelpe nedskutte flygere, slik at de ikke skulle havne i tysk fangenskap. Han hadde utplassert to grupper for å observere, en i Mulen og en på Løvstakksiden.

Han fortalte at han ikke hadde fått vite hva som skulle angripes, men at det ikke var så vanskelig å gjette seg til. Selv hadde Finne sin kommandosentral i en barakk ved Tennisbanen på Paradis, og det var dit nedskutte flygere skulle bringes. Derfra skulle de transporteres til et nøst i Steinsviken, før de til sist skulle fraktes ut til kysten. Disse opplysningene har Bergens Tidende i juni 2007 også fått stadfestet av to av dem som var kommandert på vakt i Mulen 29. oktober 1944.

Bjørn Davidsen tar utgangspunkt i anmeldelsen, og vil se på påstandene om bombingen. Det har vært hevdet at britene ikke hadde god nok informasjon om ubåtbunkeren, som knapt nok fikk skader av de bombene som ble brukt i oktober 1944. Men Davidsen viser til etterretningsinformasjonen som britene satt på, og

som var oppdatert og svært god. Britene hadde også erfaring fra bombing av tilsvarende anlegg andre steder i Europa, og visste at muligheten til å påføre anlegg der vegger og tak var bortimot fire meter tykke, var så godt som fraværende.

Davidsen finner det vanskelig å godta at det var den strategiske betydningen for tyskernes ubåtkrig som ligger til grunn for britenes stadige og voldsomme angrep på U-båtbunkeren på Laksevåg. Han mener det snarere må være hensynet til den strategiske betydningen anlegget kunne få i **etterkrigstiden** (og kanskje på sovjetrussiske hender), som var bestemmende for disponeringene til «Bomber» Harris og Churchill i forhold til anleggene på Laksevåg. Den norske regjeringen så på anlegget som viktig for Norges forsvar etter krigen, og ville ikke gi sin tilslutning til angrep og ødeleggelse. Det som skjedde på Laksevåg og i Bergen under bombeangrepene ligner mye på det tyske byer ble utsatt for i 1944 og 1945: «teppebombing», bomber utstyrt med tidsutløser – ikke «blindgjengere» som noen har ønsket å framstille det som, og som var egnet til å øke skadene på hjelpemannskapene og på sivilbefolkningen, og et fullstendig fravær av omtanke for de lidelsene man påførte sivilbefolkningen.

August Rathke var svært aktivt med i motstandsbevegelsen i Bergen, og han har tatt kraftig til motmæle mot Vibeke Løkkebergs framstilling. Han var selv vitne til bombingene, som kunne ha kostet ham livet, og han peker på at Milorg ikke hadde forhåndskunnskaper om angrepene mot U-båtbunkeren, og ikke kunne ha evakuert verken egne eller andres barn fra Holen skole.

16. mai 2007 var det tre hundre år siden Bergen fikk sin «Brand-Ordning». Det er en spesifisert instruks, som både skulle lokke og true bergenserne til å opptre ansvarlig. Og vi kan tydelig nok lese ut kritikk av bergenserne holdning under den store bybrannen i mai 1702, og som er omtalt her http://digitalarkivet.no/brann1702/

Det neste nummeret av Bergensposten skal etter planen komme sist i august, og det tredje ved månedsskiftet november/desember.

Vi ønsker våre lesere en god sommer!

Tor Odd Amundsen
(23. mai 1937 - 23. januar 2007)

Førstesekretær Tor Odd Amundsen døde 23. januar 2007. Han ble 69 år og 8 måneder gammel, og ved årsskiftet både så han fram til, og gruet seg litt, til at han skulle bli pensjonist ved utgangen av mai i år. Dessverre fikk han ikke oppleve det.

Tor Odd Amundsen var født i Bergen 23. mai 1937, og fikk sine barneår preget av krigen. Han var knapt tre år gammel under krigsutbruddet, og ble da evakuert til slektninger i Fana. 20. april 1944 ble Bergen rammet av den store eksplosjonsulykken da det tok fyr i den hollandske båten Voorbode, tungt lastet med eksplosiver, og store deler av området rundt Vågen ble ødelagt. 150 ble drept, og Tor var en av de 4800 som ble såret. Han ble truffet av glass-splinter. Da var han knapt sju år, og ble i likhet med svært mange av de andre barna i

Bergen sendt ut av byen, og han tilbrakte flere måneder på Toten. I 1945 kom freden, og Tor fikk komme hjem igjen til Bergen og vanlig skolegang. Som 8-åring fikk han da også for første gang hilse på sin far, som hadde vært sjømann og hadde seilt ute siden 1938, og gjennom alle krigsårene.

Som ung gutt ville Tor selv bli sjømann, og sommeren 1952 mønstret han på Nordstjerne som hjelpegutt, og året etter var han i seks måneder først salonggutt, og deretter dekksgutt på Livarden. Så fulgte år som kontorlærling i Bergen, før han gjorde unna sin militærtjeneste og tjenestegjorde i FN-styrkene i Gaza. Deretter tok han radiotelegrafistutdannelse, med sertifikat av andre klasse i september 1961.

Tor seilte som telegrafist og radiooffiser fra oktober 1961 til han mønstret av i Seattle 3. august 1970. Da skulle han hjem til Bergen som assistent ved mannskapsavdelingen i Star Shipping A/S. Bortsett fra kortere perioder som vikarierende radiooffiser i utenriksfart, fortsatte han i Star Shipping , fra 1974 som mannskapssjef. Han satt i stillingen til selskapet ble omorganisert sommeren 1981, og da fulgte han flåten over til Billabong Ship Management, og fortsatte som mannskapssjef der fra 1. juli 1981 til 4. januar 1988. I siste halvdel av 1980-tallet ble storparten av de norske sjøfolkene erstattet av utenlandske mannskaper, og dermed falt også behovet for en norsk mannskapssjef bort. I januar 1988 gikk Tor over til andre oppgaver i selskapet, men ved utgangen av 1988 ble stillingen hans overflødig, og han gikk over i en for ham uvant situasjon som arbeidsledig.

Etter 18 måneder som arbeidssøker kom Tor til Statsarkivet i Bergen 16. juli 1990. Første dagen gav han uttrykk for at det skulle bli en kortvarig gjesteopptreden. Men markedet for norske sjøfolk bedret seg ikke utover på 1990-tallet, og Tor fant seg raskt godt til rette med nye omgivelser og nye arbeidsoppgaver. Det var gjennom arbeidsmarkedstiltak han kom til Årstadveien 22, og de første årene ble han bekjeftiget gjennom ulike ordningsoppdrag: for Norges Statsbaner, Sogn og Fjordane vegkontor, Høgskolen i Stord/Haugesund og Vetslandsbanken. Han arbeidet også et knapt halvår i 1993 for Interkommunalt Arkiv i Hordaland. I 1997 fikk han fast ansettelse ved Statsarkivet.

Storparten av arbeidstiden sin arbeidet han med registrering på PC, og Tors «samlede verker» ved Statsarkivet i Bergen vokste jevnt og stødig. Han laget register til sjømannsrullene for Bergen 1869-1948, var sentral i registreringen av panteregistrene, arbeidet med folketellingen 1912 for Bergen, med emigrantprotokollene, og leverte fra seg et svært stort antall databaser bygd på dødsfallslistene i kirke- og klokkerbøkene. Setter vi alle hans registre og

kataloger ved siden av hverandre blir det en rekke som dekker flere hyllemeter!

Med årene skrantet helsen hans noe, og det fikk ham til å stumpe røyken og legge om kosthold og livsstil. I januar i år fikk han beskjed om at han måtte gjennom to operasjoner. Den første ble ordnet fort og greit, men den andre viste seg å være langt mer omfattende og komplisert enn forutsatt, og Tor våknet aldri opp igjen etter operasjonen. Han hadde vært på jobb noen dager tidligere, var ved godt mot og tilsynelatende i samme form som før. Dødsfallet kom derfor høyst uventet på oss.

Tor Amundsen ble bisatt i Biskopshavn kirke 30. januar under stor deltakelse fra slekt, venner og kolleger.

Vi lyser fred over Tors minne.

Yngve Nedrebø

Kirsten Milnes:
MØTE MELLOM TO VERDENER

Lepra: korrespondanse mellom Bergen og Valencia

For snart 100 år siden mottok Dr. H. P. Lie på Lungegaards Hospital i Bergen følgende brev:[1]

Vice-Consulat de Norvège
Valencia
'Pizarro 5
Valencia , 15 juli 1907
Til Lungegaards Hospital, Bergen
I anledning af at man er begynt med at oprette et hospital for spedalske i Fontilles (en landsby i Provinsen Alicante), det første i Spanien, mottok jeg visit af Direktionen for sammes iværksettelse i hvilken anledning man underrettet mig om at, efter hvad samme havde faaet oppspurgt, er Bergens (Lungegaards) Hospital for Spedalske det bedste i Europa i alle henseense, hvorfor man anmodet mig om at henvende mig til den ærede Direktion for nævnte hospital, d (utydlig) Herr. Dr Danielsen og Dr Armauer Hansen med anmodning om venligst at sende mig 'Reglements' og alt muligt angaaende "den indre Bestyrelse" af Hospitalet, isolation af de syke etc.etc. Man spurgte mig ogsaa om det var muligt at opnaa fotografier af Saler og Pavilloner, og om den ærede Direktion utgav noget "Memoria", (ugentlig, maanedlig eller aarlig)?
I det hele taget lod man mig forstaa at man vilde være yderst taknemlig for al opplysning og raad De venligst vilde give, for at det nye Hospital i Fontilles kunne nærme sig, saa meget som muligt, det bergenske.
Idet jeg haaber at den ærede Direktion vil venligst gjøre sit bedste i nævnte henseende, takker jeg forbindligst paa forhaand og tegner med høiagtelse,
Finn Roggen,
Vice-Konsul

I 1907 - for hundre år siden - hadde Norge fått bukt med den fryktelige svøpe som spedalskheten utgjorde i det 19. århundre. Bergen hadde verdens øyne rettet mot seg, for rundt om i verden økte antallet lepratilfeller i takt med de synkende tall i Norge. Hva hadde Norge som andre ikke hadde? At dette lykkes var til stor del takket være dyktige forskere og leger som Danielsen, Boeck og ikke minst Armauer Hansen som nådde verdensberømmelse på grunn av leprabasillens oppdagelse. Men det er spørsmål om det også var andre faktorer - som 'sosial ingeniørskunst', nasjonal identitet og fremtidstro - som bidro til suksessen. Norge var etter 1814 et fattig land, men

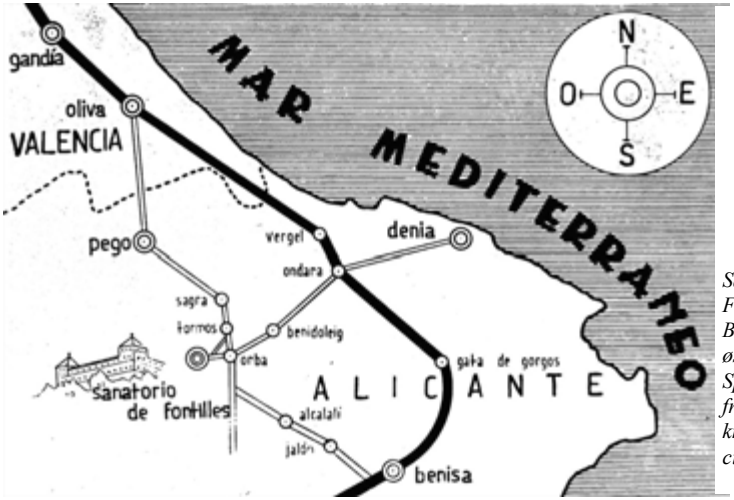

Sanatorio de Fontilles Beliggenhet: østkysten av Spania, ca. 20 km fra Denia og ca 90 km både fra Valencia og Alicante.

dog rikt, for det hadde en egen, ny grunnlov. Det var i ferd med å utvikle seg til et modell-samfunn der de forskjellige institusjoner fungerte som en levende organisme som kunne lignes med et velsmurt lokomotiv som drog folket mot uavhengighet.

Dette kom ikke minst til uttrykk i bekjempelsen mot spedalskhet.

Tilstandene i Spania på samme tid dannet en krass motsetning til dette bilde.

Etter flere års påtrykk og forberedelser som følge av trusler om en global lepraepidemi som særdeles truet det Britiske imperium (muligens med maktbalanse for øye fra Storbritannias side) fant den første internasjonale leprakonferanse sted i Berlin i 1897. Tyskland var dengang vitenskapens Mekka og det tyske språk dets lingua franca. Innbydelse ble utstedt til 'all civilized nations' - alle siviliserte nasjoner. Spania var ikke å finne blant de innbudte, skjønt én. Men det var én, Dr. Zuriaga fra Valencia, å finne blant deltakerne; han fremla første kartlegning av lepratilfeller i Valencia-regionen.[2] Året etter konferansen, i 1898, ble den Spansk-Amerikanske krig utkjempet. Den førte til at Spania tapte Filippinene, Cuba, Costa Rica og Antillene. Det markerte begynnelsen på det som senere skulle bli U.S.A's globale hegemoni. Spania, tidligere et imperium, satt igjen ribbet og utarmet og slikket sine sår. Også resten av Europa hadde et blodig århundre bak seg. I Norge, derimot opplevdes riktignok stor fattigdom, men fred.

I et fremadstormende revolusjonært kontinent, så det dystert ut for konservative kretser. For de katolske konservative fraksjoner i Spania var det et lyspunkt: skarer av prester, munker og nonner av ulike religiøse ordener kom skyllende over Pyreneene jaget på flukt av rabiate republikanere og ateister. De

Bilde av H. P. Lie (t.h) som hovedkorrespondent i Norge og Carlos Ferrís, som representant for 'den ærede direktion' i Spania.

kom også fra de tapte kolonier. Fundamentet ble lagt for en åndsfornyelse, og det som er blitt kjent som sosial katolisisme.

Dette var i tråd med Vatikanets ønske om sosial fornyelse av kirken for å kunne møte den moderne tidens krav. Allerede i 1873 sammenkaldte pave Pius IX (Pio Nono) det første Vatikankonsil som hadde til hensikt å ta for seg samfunnets omveltninger og revidere Kirkens oppgaver. Det endte katastrofalt med paven som fange i Vatikanet, der han ble livet ut. Da han døde var det med nød å neppe at likfølget klarte å forhindre kisten fra å bli kastet i Tiber av revolusjonære styrker. [3]

Hans etterfølger, Leo XIII lyktes derimot bedre. Han la grunnen for gjennomgripende sosiale reformer innen kirken og arrangerte diskusjoner blant katolske tenkere og sosialreformatorer fra forskjellige land å møtes i Fribourg over flere år. Resultatet ble encyklikaen "Rerum Novarum" 1891.[4] Den satte søkelyset på klasseforskjeller, arbeideres fattigdom og kår og endrede sosiale strukturer, og tok opp Kirkens forhold og endrede oppgaver og til kirkens plikt til å engasjere sentrale styremakter til å bidra med å bekjempe store sosiale problemer(hittil hørte bekjempelse mot lepra). Det utfordrende var, at kirken nå forlangte av sine trofaste følgere at de skulle gi ut av plikt. Hittil hadde almisser blitt gitt av barmhjertighet, nå ikke lenger skulle anse sine bidrag. (Følelsen av barmhjertighet var selvsagt fremdeles en god menneskelig egenskap, men plikten skulle tre inn i de tilfeller hvor den ikke rakk til).[5]

I Spania ble det et ubekvemt dokument å svelge for de regjerende politikere (de

fleste katolikker) og for den katolske middelklasse. Men den var med å skape impulser for pionerer som søkte en vei mellom ekstrem kapitalisme og ekstrem sosialisme. (La tercera España). Til denne tradisjon hører grunnleggerne av Fontilles, den første store leprakoloni i moderne forstand, med Joaquín Ballester og Carlos Ferris i spissen.[6] Lignende bevegelser oppsto i flere land samtidig, også på protestantisk mark; misjoner vokste opp på alle hold rundt om i verden, ikke minst lepra-misjonær, med bakgrunn i et genuint ønske om oppofrelse og uselviskhet som svar på den voksende materialsime. I Tyskland (med 50% katolikker) gav det impulser til CDU (partiet som i dag ledes av Angela Merkel).

Ønsket om åndsfornyelse fikk grobunn også i Spania, et land med føydale strukturer som til stor del besto av agrarbefolkning, der styring og offentlige instanser stort sett glimret med sitt fravær.

Det var skrikende behov både i skole- og helsevesen ,der religiøse ordener, især fra Frankrike, opprettet skoler og sykehus for de priviligerte såvel som for de fattige. Det var en gryende industri i Cataluña (Barcelona) og Nord-Spania. Derfra kom impulsene fra en misfornøyd arbeiderklasse til anarkistene som ønsket endring gjennom voldelig revolusjon. De ble senere orkestrert bak kulissene av Trotskys svigersønn som befant seg i Madrid - de kom feilaktig til å sammenblandes med intellektuelle, republikanere, sosialister og syndikalister. Det ble en av mange kompliserte årsaker som førte til republikkens fall i borgerkrigen.

Tidlig på 1900-tallet boblet det i Valencia-regionen, og i 1910 var det store opprør i Barcelona mot de klerikale fraksjoner: 27 skoler, 3 seminarer for katolske arbeidere, 14 kirker, 6 nonnekloster og flere ordensboliger ble satt i brann; 75 mennesker ble drept. Det ble satt i gang represalier og anarkisten Ferrer ble henrettet.[7] Dette var bare en antydning til det som var i vente. Senere, som overture til borgerkrigen, ble tusenvis av kirker satt i

Bilde av rekognoseringstokten: på befaring i det ulendte terreng i Fontilles som ble forespeilet den norske vice-konsulen å være en landsby

brann og hundrevis av prester ble hengt, skutt og korsfestet, mens andre ble slept til arenaen for å tyrefekte foran ville okser. I Barcelona ble det danset i gatene med en død nonne.[8] For grusomt til å berette? Et sidesprang? Var det berettiget hevn etter den nyopprettede inkvisisjonens grusomheter?

Dette er bare et snev av berettelsen om arven, formidlet av jesuitter i Fontilles i dag, der det fremdeles hersker en smertelig bevissthet om hvor ensidig de stridende parter ble vurdert på avstand og hvor lett sympatier og allianser ble erklært før de hadde funnet sted. Når det berettes om så kompliserte og følelsesladede hendelser som fant sted så langt og likevel så nær tilbake i tid, er det lett å forstå at det tar mer enn en generasjon å lege sår etter en borgerkrig.

For Spania – så vel som for Norge - inntok handel med andre land en sentral rolle og brakte friske vinder. Etter napoleonskrigene var det vanskelig for Norge å få avsetning for sin trelast, en viktig eksportvare, på grunn av nyinnført toll fra Englands side. Spania fremsto som et spennende fremtidsmarked med sin gryende industri i Bilbao, San Sebastian og Barcelona.

Med dampskipet kom muligheten til å frakte friske varer som appelsiner og bananer og den østlige kyststripen av Spania ble etter hvert Europas frukt- og grønnsakshave, mens Norge utviklet handelsflåten til å bli en av verdens største.

Engelske kolonier slo seg ned i Valencia, Denia og Cartagena.[9]

Nordmenn fulgte hakk i hæl - de hadde et viktig trumfkort: tørrfisken - baccalao. Den ble skipet sydover, appelsiner, løk, mandler og rosiner fra muskatdruer nordover. Men det var en fare spanjolene var redde for: ved innhøstningen var det behov for ekstra arbeidskraft; da ble det også hyrt inn spedalske som billig arbeidskraft. De bodde ellers bortgjemt i fjellene eller grotter. Skulle utenlandske handelsmenn få greie på dette, ville det bli skandale, og handelen utebli. Frykten var heller å se i risikoen for at handelen skulle ta skade enn for de spedalske. Legen Zuriaga som hadde kartlagt regionen, og fremlagt resultatene i ved konferansen i Berlin, regnet det var omkring 2000.[10]

Det er fristende å lene seg tilbake i stolen med mett mave, i et velferdssamfunn, og dømme slike barbariske forhold. Det et er vanskelig å forestille seg tilstandene i Spania på den tiden - tilstander som skulle forverre seg og vedvare i over et halvt århundre. Vi må nesten gripe til bilder fra dagens Irak eller Afghanistan.

Etter unionsoppløsningen fra Sverige - der konsulatsaken, retten til å ha egne konsuler til å forhandle direkte med forskjellige lands instanser, spilte en sentral rolle - tok det ikke lang tid før norske visekonsuler og konsuler dukket opp med friskt blod og iver etter å være til nytte og vise sin dugelighet. På tross av friksjoner og vanskelig balansegang

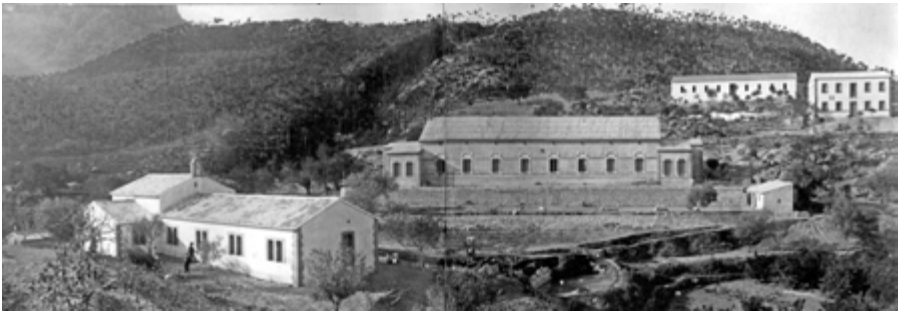

Bilde av Fontilles slik det så ut 1907

gikk oppløsningen fredelig for seg. Mens nordboerne grep til pennen og diplomati, grep de samtidig til terrorist-bomber i Spania for mindre saker. Noe som tragisk nok fremdeles er sant - et meget sårt punkt for et folk der de fleste ser med stor beundring mot nordlige lands evne til dialog.

Mot denne bakgrunn, blir det mulig å forstå at den norske konsul nede i Valencia med oppgaven å ta seg av båter og frakt, med glede påtok seg et så viktig ærend som å formidle mellom vertslandet Spania som bad om råd fra hjemlandet Norge. Det er sannsynlig at visekonsulen tidligere ikke hadde den ringeste anelse om spedalskhet eller Bergens rolle i den sammenheng. Hans uvitenhet om Danielsens bortgang 13 år tidligere og at Lungegaardshospitalet ikke lenger var leprasykehus- noe Dr. Lie høflig påpeker i det følgende brev, tyder på det. Videre er det å bemerke at spanjoler ikke er særdeles kjent for å be om hjelp; deres stolthet hindrer dem, så når de spanske herrer -'Direktionen' kom og søkte råd, var det alvor.

Forut for dette brev - og som vil fremkomme av senere brev, var det store problemer med å få byggingen av Fontilles av stabelen. Det lå i en meget avsidesliggende bortgjemt avkrok i ulendt fjellterreng - (et funn på grunn av tallrike vannkilder - derav navnet) ikke en landsby slik visekonsulen ble forespeilet. Det skulle vare helt til 1909 før de første pasienter ble tatt i mot i hospitalet som det var lett å tro sto rett foran innvielsen.[11] Protester, politisk uenighet, sabotasje, med trussel på liv og død, strid med skuddveksling og kronisk pengemangel presenterte stadig hinder som stoppet opp arbeidet.

Det er spørsmål om den norske visekonsulen selv var klar over hvor kritisk situasjonen egentlig var. Den bakenforliggende grunn for alle hinder var å finne lokalt i kampen som stod mellom en anti-klerikal fraksjon med distriktslegen Ruano Llopis i spissen og den nevnte 'Direktion' og hjernene bak Fontilles[12]: Jesuiten Carlos Ferris og hans venn erkekatolikken Joaquin Ballester. Hans (Ruano Llopis') anklage lød at det var meget større risiko for smitte med mange spedalske samlet på

et brett. Årsaken var vel heller at han ikke ønsket at klerikale fraksjoner skulle løse problemene. Ferris of Ballester hadde lykkes å forene stridige småbønder (74 i alt) rundt Fontilles i Vall de Laguar, som gikk med på å selge sine små parseller, ved å omorganisere landfordelingen, opprette sparebanker, skaffe subsidier, forbedre gjødselsproduksjon og fordeling og legge tilrette for innkjøp av bedre redskap.

Dette gjorde det mulig å finansiere den første store bøyg i prosjektet: en vei opp den ufremkommelige dalen der Fontilles skulle ligge. Denne veien var nesten ferdig våren 1904 sammen med de første beskjedne paviljonger. Det skulle feires med en planlagt folkeskare som skulle komme med bestilte tog til Denia - i alt 40000 (ja, førti tusen!)[13] - bestående av venneforeninger, medarbeidere (fra første stund var de beste dermatologer med på laget) og ellers interesserte med erkebiskopen i spissen (det ubeskrivelig hva de er i stand til å arrangere når de vil) . Opp dalen skulle ekskursjonen gå der et stort marked ventet med utdeling av gaver fra hele Spania til det fremtidige sanatorium; dette fulgt av musikk, mat og festligheter. Like før festlighetene skulle gå av stabelen, ble det spredt uhyggelige rykter: Ruano Llopis hadde hyrt inn anarkister fra Barcelona med terroristbomber for å sprenge i luften alt som hittil var bygget. Alle festligheter ble avblåst, tilliten til Prosjektet sviktet totalt, småsparerne tok ut sine penger med følgen at de opprettede sparebanker gikk konkurs. Det så mørkt ut.

Rom ble ikke bygget på en dag!

Ferris og Ballester hadde tillit langt oppe i rekkene, helt opp til Kongehuset og den nylig opprettede nasjonale bank, som stilte opp med garantier.[14] Etter kompliserte forhandlinger - det var ikke lite politikk med i spillet - og rettssak, vendte tilliten tilbake og arbeidet kunne fortsette.

Ruano Llopis og hans anarkistiske forbundsfeller gav nå heller ikke opp så lett (bortsett fra hans politiske agenda, formodes det at han ikke ønsket en leprakoloni rett rundt hjørne fra sitt hjem i Orba, men heller, som han foreslo, på en øde øy). I 1907 truet han med å gå til angrep igjen. Det var da Ferris og Ballester tok det geniale skritt og vendte seg til Bergen, som knapt kunne ha vært bygget på mer ulike premisser.

Sjakk Matt for Ruano Llopis.

Disse begivenheter kan sees i skissert form som en miniatyr og forløper til det som skulle munne ut i en tragiske borgerkrig, som den dag i dag kaster uhyggelige skygger. Men, tilbake til 1907. Svar kom fra Bergen.

Den 5. august svarte Dr. H. P. Lie:

Bergen, den 5 august 1907
Det Norske vice-Konsulatet
Valencia
I anledning af deres ærede skrivelse af 15 de juli 1907 om Lungegaardshospitalet skal jeg opgi følgende: Dr. Danielsen døde 1894 og under-

tegnede overtog hans stilling. På grund av spedalshedens aftagen i Norge nedlagdes Lungegaardshospitalet imidlertid som spedalsk hospital i 1895 og solgtes i 1897 til Bergens kommune der nå benytter det til hospital bl. annet for tuberkuløse.

De spedalske der var i Lungegaards hospitalet overførtes til det større nærliggende spedalske hospital: Pleiestiftelsen for spedalske nr. 1 hvortil også de videnskapelige undersøgelser af spedalskheden overflyttedes. Pleiestiftelsen nr. 1 er en træbygning og meget mindre moderne end Lungegaardshospitalet var. De samme regler for indlemmelse og isolation af de spedalske gjælder imedlertid for Pleiestiftelsen nr. 1 og jeg skal med fornøielse gjøre et utdrag af disse og sende Dem, ligeledes skal jeg sende Dem en oversigt over administrationen. Derimot falder det mig noget vanskeligt at give et ganske korrekt billede af Lungegaardshospitalet som det var, da det er noget forandret nu, men hvis jeg kan skaffe en skisse samt en beskrivelse (utydlig) skal jeg gjøre det så snart som muligt.

Hvad årsberetninger angår så indsendes ved indgangen af hvert halvår en ? beskrivning om belegget og dets forandringer i årets løb, videnden af hvert budgetår indsendes derunder (?) en såkaldt økonomisk beretning til departementet, (?) offentliggjøres hvert 3die år en beretning om de videnskabelige undersøgelser er utført i 3 år (?), i et medisinsk tidskrift. Den første beretning (dvs. den vigtigste) findes i Norges officielle statistik (?) som jeg kan sende dem, og de videnskabelige beskrifninger kan gjerne sendes (??) så langt tilbake som vi har. Alt er skrevet på norsk.

Overlæge Armauer Hansen er overlæge for den spedalske sygdom i Norge, men undertegnede har den mere direkte bestyrelse av det spedalske hospital i Bergen.

Hvis De tror, at jeg efter det oplyste kan være Dem til nytte, skal jeg gjøre hvad jeg kan for at skaffe ovennævnte til ? Jeg vilde imidlertid være Dem meget taknemmelig for nogen ord i sagens anledning. Med høiagtelse, Dr. H P Lie

For den som ikke vet noe om spedalskheten, være seg i Norge eller Spania, gir disse to brev, de første av en beskjeden korrespondanse på ca. 15 brev (en del er gått tapt, eller er ikke å finne) en fin innføring og illustrerer i seg selv to forskjellige verdener.

Dr. Lie forholder seg helt og holdent til saken og gir korrekt og usentimentalt beskjed om det han blir spurt om, samtidig som han høflig påpeker små detaljer som at Dr. Danielsen var gått bort 13 år tidligere og at Lungegaardshospitalet forlengst var avviklet. Det tyder på den avstand - på alle plan - som eksisterte og delvis eksisterer (med illusjonen om nærhet) mellom de to land. Det kan fremdeles forekomme at nordmenn

bosatt i Spania uttaler seg om alt 'hjemme' uten å ha satt sin fot i hjemlandet på tretti år. Lie forteller nøkternt om hva han kan skaffe, skisser mm., økonomiske rapporter og vitenskapelige beskrivninger som han med glede vil videresende. Lie's prominente rolle syntes å være ubestridt, men delte disse to korrespondenter en felles glede ved å representere og tjene fedrelandet i en viktig sak?

Mitt inntrykk, etter mange år i Fontilles, er at selv 100 år senere, som medlem av ILEP, (leprabekjempelsens internasjonale organ) og med stort nettverk som arbeider ambulant i mange deler av verden, vil fremdeles ikke åpenheten, 'transparens' og 'offentliggjøring' av alle slags data ligge på nivå med Bergen i 1907. Dette som lett kan oppfattes som kritikk, skulle heller forståes som et forsøk på å illustrere en fullstendig forskjellig måte å angripe saker og problemer. De skyr møter og stiller seg uforstående overfor nordisk møtevirksomhet 'hvordan har de tid til møter, når det er så mange pasienter som venter?' På den annen side fungerer jungeltelegrafen bedre enn noen e-post. Dette som en liten avsporing. Lie's kommentar at alt er på norsk viser til bevisstheten rundt språkproblemet. Selv i dag er det lett å undervurdere. Det spørres også om ikke det var greitt å ha en mellommann som konsulen - om de skyr møter, så ligger brevskriving til fremmede instanser på god andreplass... De tror ikke sine øyne eller ører at det har funnets rutiner på å kopiere egne brev før avsendelse og føre dem sammen med mottatt svar.... Er det ubevisst en del av nordboerens sosiale ingeniørskunst?

Deretter følger to brev, et fra visekonsulen med svar fra Lie:

Valencia 13 August 1907
Herr Dr. H.P. Lie, Bergen
Jeg takker Dem meget for Deres ærede af 5 te dennes, modtaget idag, og anmoder Dem venligst at sende mig, saa snart som det bliver Dem muligt, alt det som De nævner i samme.
De omkring Fontilles (hvor Hospitalet skal oprettes) boende agerdyrdende bønder, siger man mig er begynt at agitere stærkt mod Hospitalet, af frygt for smitte og fare for at deres produkter (høst) som Rosiner, Tomater, Appelsiner etc. af nævnte grund ikke vil faa nogen afsætning i Udlandet, og man vilde meget gjerne høre Deres mening angaaende samme, selvfølgelig i forudsætning af at isolationen af de spedalske gjennomføres i ordets strengeste betydning.
Idet jeg paany frembringer Dem min bedste tak for Deres venlighed, trener jeg med høiagtelse.....

29 august kommer det svar fra Lie:

Til Det Norske Vice-konsulat i Valencia

Den 29de august 1907
Idet jeg tillader mig at vise til min skrivelse af 5te d.m. er sendt Dem i

en særskilt pakke følgende:
2 fotografier af Lungegaardshospitalet, hvorved situationen vises.
Desuden følger 1 situationskart. Hertil bemærkes, at Lægeboligen ligger i skoven mellem Lungegaardshospitalet og Pleiestiftelsen no 1.
1 tegning af Lungegaardshospitalets bygninger. Her bemærkes at de mindre huse bagenfor Hovedbygningen var vaskeri i midten og et lidet ligkapel paa den øverste side og WC paa den nederste side. For ca 30 a 40 år tilbage lå der også et badehus nede ved Lungegaardsvandet, men dette er ikke benyttet i mange år på grund af forurendsning og af forskjellige andre grunde.
Målestokken for lægeboligen ere større end for hospitalet. Hospitalet havde kun 90 a 100 syge. Pleiestiftelsen er meget større og kan rumme mindst 160 syge.
Endvidere sendes:
Lov av 6te juni 1885 angående de spedalskes afsonrding etc.
Den er gjældende den dag idag.
Oversigte over de spedalske hospitales administrationen.
Schema for indlæggelse af spedalske.
Instrukser for bestyreren, der tillige er den ledende læge.
Hvad spørgsmålet om faren for overførelse af spedalsheden fra et hospital til omgivelserne angår skal jeg udtale følgende:
Sygdommens smittestof er væsentlig knyttet til den spedalske selv, hans klæder og allernærmeste omgivelser f.eks. bolig. Ligeoverfor disse må man derfor anvende den største forsigtighed. Derimod indeholder de syges urin og afføring sjelden eller aldrig smittestoffet; disse udsondringer er det jo der mere eller mindre almindeligt deponeres ude i naturen.
Men de bør heller ikke, specielt i et så varmt klimat som Spaniens, benyttes til f.eks. gjødsel utenfor hospitalets enemærker. I tilfælde de fører udenfor hospitalets grund må dette således ske i sikre kloaker som andet smitteførende affald. Det samme bør naturligvis ske med andet affald fra de syges husholdning.
En speciel opmærksomhed må man også vise de syges opspyt og afsondring fra næsen, idet disse afsondringer fra enkelte patienter kan indeholde store mængder af smittestoffet.
Når disse forsigtigheds foranstaltninger tages og de syge holdes isolerede dvs. ikke færdes udenfor hospitalets grund, kan jeg ikke skjønne, at der kan være nogensomhelst fare for at smitte kan overføres til omgivelserne eller deres produkter.
Jeg kan i den forbindelse anføre, at der i Norge ikke kjendes til ét eneste tilfælde af overførelse af sygdommen fra et hospital til omgivelserne, og her i Norge har vi nå hospitaler i byerne, deres nærhed midt i og ude blandt en agerdyrkende befolkning. Jeg kan heller ikke erindre at jeg har noen eksempler på overførelsen fra et hospital til om-

givelserne i den her omtalede betydning.

Mig forekommer faren for overførelse til de nævnte produkter meget større, når de syge ikke er isolerede i hospital, men kan bevæge sig frit og beskjæftige sig med dyrkningen af de omhandlede produkter.

Det vil heraf fremgå at jeg ikke finder at der er nogen fare for omgivelserne af et leprahospital under de ovenfor nævnte forudsætninger.

Forhåpentligvis vil de af De tilsendte oplysninger kunne finde ialfald endel som måtte kunne være af interesse, og idet jeg alltid står til Deres tjeneste med opplysninger tegner jeg med høiagtelse, Dr. H.P. Lie

Når det ble skrevet et brev midt i august i Valencia, når gradestokken lett går opp til 40 grader, tyder det på at det var alvor. Det viste seg, at skjønt gemyttene stort sett hadde lagt seg etter forårets heftige tumulter, så ventet de med en henvendelse til det verste var over (15. juli, første brev). Om en katastrofe skulle inntreffe - at anarkistene lykkes å bombe alt sønder og sammen - var det ikke bedre å vente for å unngå internasjonal oppmerksomhet? Først når utgangen virket sikret var det på tide å søke hjelp. Men da, plutselig hastet det, for innhøstningen sto for døren. Det er et spørsmål om det ikke ble blandet litt kort for den intetanende norske mellommann: skylden ble lagt på bøndene som ble sagt å knurre og være redde for faren fra sykehuset. *Det er sannsynlig at den virkelige frykt var for pressen som var på anarkistenes side* og ventet på at bøndene hyrte inn spedalske som arbeidskraft, for å benytte det som førstesidesstoff og skape kaos i den internasjonale handel.

Heldigvis er ikke august like varm i Norge. Ifølge Bjørbæks 'Norsk Vær i 100 År', var gjennomsnittstemperaturen for den måneden i Bergen i 1907 10,8 grader.[15] Det er bra for å holde hodet kaldt. Dr. Lie svarer den 29. august (en knapp uke før Bergen sørger over Edward Griegs bortgang), og svaret er hva Joaquín Ballester og Padre Carlos Ferris hadde håpet på. Det ble en triumf for dem og et nederlag for anarkistene.

Det fremgår ikke av den eksisterende brevveksling noe om være seg Ballester eller Ferris; de opptrer som 'Direktionen' - forblir de 'grå eminenser'? Som det vil fremkomme av korrespondansen som følger i 1909 i anledning av den 2. internasjonale leprakonferanse i Bergen, spuarter den diskrete Dr. Lie hvem Ballester var. Lege? Direktør? Prøvde han å dekke Ferris og holde jesuittenes store rolle i prosjektet skjult, vel vitende om at disse var forbudt tiltre i det høye Nord? Mer fryktet enn spedalskhet?

Det finnes et siste lite brev fra 1907 med hertugpalasset i Gandías insignia, jesuittenes høyborg, skrevet av Carlos Ferrís S.J. (Sociedad de Jesus) den 29. oktober, på spansk. Addressaten er en uidentifisert herr Guller, muligens ved det norske generalkonsulatet i

Barcelona eller det spanske i Bergen?:

Palacio del Santo Duque
Valencia (Gandía)
29 Octubre 1907
Sr. - Herr - H. Guller
Muy Sr. mio y amadissimo Señor:(vanskelig å oversette slike superlativer, men det ville være): min kjære og høyt aktede venn: jeg har den glede å kunne meddele Dem å ha mottatt i min besiddelse en kopi av svar på mitt spørreskjema samt et eksemplar 'De Spedalske i Norge' (skrevet på norsk) som kom på den norske legasjons oppfordring den 25 denne måned slik at De kan formidle dette til generalkonsulatet i Barcelona. For å formidle dette og for å uttrykke min takknemlighet forblir jeg i takknemlighet til Gud.
Carlos Ferrís, S.J.

Er det mulig at plansjene med illustrasjoner fra Losting (som ingen visste befant seg i Fontilles og nå er innrammet og fått hedersplass takket være volontøren Maruja) i Fontilles ble sendt samtidig?

1909

Ingen korrespondanse synes å foreligge for året 1908 mellom Bergen og Valencia.

I Bergen var forberedelsene til leprakonferansen 1909 så smått kommet i gang. Byggherrene i Fontilles hadde 1908 mottatt autorisasjon til åpning a sanatoriet som endelig, etter 8 år, kunne se frem imot åpningen mot slutten av året. Rot og sommel fra de lokale myndigheter i Alicante med avviklingen av de siste dokumenter fremtvang en utsettelse, men den 19. januar 1909 kunne de første 8 pasienter taes imot. Mot slutten av det første året var det allerede 26.

Fra Bergen hadde innbydelser blitt sendt ut til leprakonferansen, nå ble det også sendt til noen av de kjente leprologene i Spania.

Etter følgende korrespondanse å dømme, virker det som det antaes at Fontilles har vært i full sving en stund, og ikke i drift bare få uker.

Det første brevet er skrevet direkte til Zuriaga, fra Valencia som hadde kartlagt de spedalske på østkysten av Spania og fremlagt resultatene på kongressen i Berlin 1897. Han hadde mye kontakt med alle involverte i Fontilles. Brevet er skrevet på tysk:

Bergen 9 februar 1909,
Hochverehrter Herr Kollege, Høyst ærede Kollega,
I det jeg overrekker Dem min beste takk for forsendelsen av Deres bok om lepra, tillater jeg mig at spørge Dem om de kunde sende mig navn og addresser på leprologer i Spania som i følge Dem kunne være interessert i å delta ved den andre internasjonale leprakonferanse. Konferansens organisasjonskomite ønsker å sende vedkommende herrer en innbydelse til deltakelse. Med bed-

ste takk på forhånd og største høiagtelse, ærbødigst, H.P. Lie, generalsekretær.

Én måned senere skriver Lie igjen til den norske visekonsul i Valencia.

Bergen den 1 marts 1909

.....Får jeg be Dem vise mig den tjeneste at oversætte på spansk indlagte brev til Hr.Joaquín Ballester og oversende ham oversættelsen i forbindelse med indlagte indbydelse og foreløpig program. Mine kundskaper i fransk er meget små og som De vil se er konferansens sprog tysk, fransk eller engelsk. Kunne De skaffe mig nogle opplysninger om Hr. Joaquín Ballester, om han er læge eller bestyrerr av nævnte hospital så vilde jeg være Dem meget taknemmelig. Ligeledes skulle det være mig meget vigtigt at få rede på vad hans 'Memoria, fotografias y algún trabajo' skulle indeholde. Det har nu meldt seg nesten 50 foredragsholdere, så jeg kan ikke tenke meg at det kan få plads i forberedelsen (uklar tekst, men meningen synes å være at som som blir tilsendt ikke kan taes med i programmet). Jeg ber meget om undskyldning for det bryderi .....men takker på forhånd for Deres hjelp. Deres ærbødige H. P. Lie

Bergen, den 1ste marts 1909
Herr Joaquín Ballester,
Gandia, Spanien|
På organisasjonskomiteens vegne har jeg den ære å frembære komiteens tak for Deres meget ærede skrivelse av 21 februar. Ligeledes tillater jeg mig at overbringe en indbydelse til at overvære Leprakonferansen. Og komiteen vil være Dem meget taknemmelig for om mulig underretning om De personlig vil overvære konferencen eller sende en anden representant.
Hvad det av Dem omtalte album, fotografier etc. angår, vil komiteen med glæde motta dem. Hvis de indtar litt større plads vil ikke komiteen på forhånd kunne love at opta dem i Konferencens handlinger, da der i den kun vil bli optat kortere foredrag. Hvis De imidlertid vil sende noe selv eller overbringe komiteen Deres arbeide trykt i så mange eksemplarer at det kan utdeles til konferencens deltakere, c. 140, vil komiteen være Dem meget taknemmelig og overta utdelingen. Fotografiene vil bli utstillede.
Med høiagtelse. Ærbødigst, Dr. H. P. Lie, generalsekretær

Her uttrykker for første gang Dr.Lie forsiktig sin interesse for Ballesters person. Svarbrevet kjenner vi ikke, men han var jurist, aktiv politiker og overbevist katolikk og jesuittenes gode venn og sammen gjorde de Fontilles til sin hjertesak. Vil det ha fremkommet av svaret? Hvordan ville reaksjonen vært? Og i dag?
Igjen et brev fra Lie til visekonsulen, som nå er blitt konsul:

Bergen 23de marts, 1909
Dessverre ser jeg mig atter nødaget til at uleilige Dem, hr. Konsul, men forhåpentligvis er det sidste gang. Hr. Dr. Zuriaga har skreveet til mig og opgit navn og addresse på flere leger som bør indbydes til leprakonferencen, hvis addresser han imidlertid ikke oppgir nærmere. Da Dr. Zuriaga skriver at han er syk, har jeg ikke villet plage ham, men sender indbydelsen til Dem med bøn om De velvilligen kan få indbydelsen sendt til rette vedkommende. Deres ærbødige og forbundne Dr. H.P.Lie, Generalsekretær

Bergen 23de juli 1909
Francisco Zello (den offentlig delegerte fra Spania), Madrid
Très honoré monsieur,
En réponse a votre..... som svar på Deres ærede brev har jeg den ære å sende Dem programmet til den andre internasjonale videnskapelige konferanse med Deres deltakerkort. Jeg har forsøkt å skaffe Dem en fribillett på de norske statsbaner, men det er dessverre noget sent. Vil de være så vennlig å la mig få vite snarest mulig når de reiser fra Madrid til Bergen. .....ma plus haute consideration. Dr.H.P.Lie, Secrétaire général

Det er utrolig: mens mye gikk på halv tolv nede i heten, er det noen som tar hånd om fribilletter til en deltaker som ikke har sett til å vise nok interesse selv; denne detaljen illustrerer en god del. Først omtanke, deretter organisasjon - som det er å lese fra korrespondansen fra organisasjonskomitens generalsekretær til de nordiske lands Statsbaner. Det ikke lite blekk som gikk med for å skaffe fribilletter til deltakerne. Statsbaner!! Fribilletter?! Det kunne muligens også være en aldri så liten reprimande, (noe ukjent for sydlendinger i en lignende situasjon) og ville i så fall prelle av som vann på gåsa som brevene som følger vitner om. Hva var grunnen til at kun Tello deltok? Måtte Madrid vise makt, om enn ikke ansvar? Valencia var jo bare provinsen.....

Bergen 30 septembre
Dr. Juan de Azua, Madrid,
Très honoré Monsieur,
J'ai l'honneur de.....jeg har den ære å sende Dem tilbake deres manuskript som vi forsøkte å inkludere, man beklager å måtte meddele at det på grunn av plassmangel var umulig å innlemme i konferansens rapport. Hvis De ønsker, tror jeg det vil være mulig å få det publisert i Lepra. De må i så fall henvende Dem til prof. Edvard Ehlers, Laxegade 6, København, Danmark. Med høiagtelse osv.....

Azua har somlet og Dr.Lie unnskylder seg. Det spørs om han virkelig mente å si at han hadde den ære....! han skrev på fransk og som han nevnte i et tidligere brev var ikke fransk hans sterkeste kort. Er det en liten illustrasjon på hvor lett misforståelser kan oppstå ved overset-

telser?

Det siste brev som har vært mulig å oppspore i denne 'serien' brev mellom Bergen og Valencia (hvor en del må ha gått tapt eller ikke vært mulig å finne) er fra Dr. Lie til Konsulen:

Bergen den 30te september 1909

Herr Konsul Finn Roggen, Valencia

De må virkelig undskylde hr Konsul, at jeg ikke før har latt høre fra mig. Det har dessverre været mig umuligt. De brev og foredrag som var bestemt for leprakonferencen, kom først under konferencen, og det var aldeles ugjørligt at tage (?...) noget op der. Hadde jeg bare fåt vite det nogen uker før, skulle jeg ha søkt at få det op på programmet; men det programmet var så overfyldt at ikke på langt nær alle som ønskede kunne holde tale eller foredrag. Jeg har dog nu et forslag at gjøre; thi da det er mig umuligt at ta det op i Konferencens forhandlinger har jeg henvendt mig til redaktøren for Lepra - det internationale arkiv (?) for lepraliteratur, hr. Prof. Dr. Ehlers i København, Laxegade 6, og han er villig til at offentliggjøre de tilsendte opsætninger så snart de er oversat på fransk. Konferencens språk er forresten også kun fransk, tysk eller engelsk. Vi nærer alle her nemmelig det inderligste ønske om at hjelpe vore kolleger nede i Spanien, så deres rosverdige og opofrende arbeid for de spedalske både kan få den løndet fortjener og den spanske regjering muligens en gang få øynene op for nødvendigheten av at gjøre noget ordentligt for disse elendige syke.

Ville De nu, hr. Konsul, være så elskverdig at henvende Dem snaarest mulig til bestyrelsen for hospitalet i Fontilles samt Dr. Zuriaga og få disse herrers tillatelse til at offentliggjøre deres artikler i Lepra. Svaret kan De sende til mig eller til professor Ehlers. Men det haster med at få tillatelse, thi skal det først oversættes, vil det ta en tid før det kan offentliggjøres

Vil De nå endelig vise mig den tjeneste at spørre bestyrelsen av hospitalet i Fontilles om den vil være så elskverdig at overlate de tilsendte fotografier av hospitalet til vor fotografisamling. De kan i hvert fall stå (?) på at vi her jo har arbeidet med spørsmålet før. Hvorvidt noget av fotografierne kan offentliggjøres i Lepra kan jeg for øieblikket ikke uttale mig om.

Med høiagtelse, deres forbundne
Dr. H. P. Lie

Brevet taler for seg selv. Smått om senn har det gått opp for omverdenen at Spania sliter med store problemer - mot deres vilje. Det skal gå lang tid før myndighetene tar noe ansvar. Dette er et eksempel på sosial katolisisme; der myndigheten feiler er det de religøse institusjonenes plikt å ta ansvar det være seg i skolesektoren eller i hel-

sevesen. Uten å gå videre inn på disse ting, kan det sies at det rører ved hovednerven som skiller mange land, i dette tilfelle Norge og Spania, fra hverandre.

Tilbake til brevet: etter så underlig oppførsel fra de spanske deltakernes side, var det ikke stort annet å gjøre enn å synes synd på de stakkars kolleger. Det er tvilsomt om det var medynk kollegaene trengte. Men hjelp til å publisere arbeidene var velkomment. Det er interessante med fotografiene som nevnes. Sansynligvis dreier det seg om fotografiene av Fontilles som befinner seg i museeumssamlingen i St.Jørgens i Bergen. Enkelte ble publisert i arkivsamlingens nyutkomne bok LEPRA.

Siste brev som henviser til Fontilles og de nevnte begivenheter, ifølge det tilgjengelige material, er fra Dr. Lie til professor Ehlers:

Bergen, den 27de Oktober 1909
Kjære professor Ehlers!
Som De ser sender jeg Dem idag et brev fra Konsul Roggen (ikke å oppspore) som meddeler tillatelse til offentligjørelse i Lepra av de spanske artikler, men jeg må be Dem om at vise noget forsigtighet med det omtalte brev så at stakkels Zuriaga ikke skal få på pukkelen. Det må være ganske anonymt så dets oprindelse ikke kan sluttes eller gjættes. De må forøvrig overta ansvaret selvfølgelig.
Jeg sender Dem idag desuten i rekommenderet brev <u>den spanske original</u> som er meget tydeligere enn den norske oversettelse.
Der sendes også en rekke billeder fra leprahospitalet i Fontilles; hvis De ikke kan offentliggjøre dem i Lepra vil jeg være taknemmelig for at få dem tilbake til vor samling heroppe.....Med hilsener, Deres hengivne H. P. Lie

På tonen virker det som Lie nå er mer avslappet; leprakonferansen er over, han skriver til en kollega, behøver ikke så mange kruseduller og kan signere med 'hengivne'. Han betror seg nærmest og anmoder om anonymitet for Zuriagas artikkel? Hvorfor? En antagelse er at hans resultater - 2000 leprasyke bare i Valenciaregionen - var såpass skakende at verden helst ikke skulle vite om det. Ble artiklene bevisst hindret fra å nå frem i tide? Det blir spekulasjoner. Materialet rundt disse begivenheter er fremdeles ikke organisert og følgelig ikke tilgjengelig, men det fremkommer at det er ganske mye rot. Følgelig er det vanskelig å si noe om hvilke brev som befinner seg der og hva de inneholder. Når historien om Fontilles blir ferdig i anledning av hundreårsjubilet (det er å håpe at de lykkes bedre enn til konferanser) kan en del av dette fremgå tydligere.

1933 - den første spanske republikk

Mange år var gått, 1933, et brev på fransk ankom til Lie, som fremdeles var på plass, fra Montañes, daværende overlege på Fontilles. Landet hadde

gjennomgått store omveltninger og Fontilles var nettopp blitt statlig institusjon, mens alle prester og nonner hadde flyktet. Det tyder på at Lie har fulgt noe av utviklingen og har bedt om bilder og spurt etter Fontilles. Han mottok en hel serie fotografier som nå er i arkivet på St. Jørgen, men har hittil ikke vært og oppspore i Spania. Det er unike i den forstand at ikke noe material fra republikken har overlevd borgerkrigen, uten boken til Montañes om Fontilles der bildene befinner seg. Disse bilder ble jeg gjort oppmerksom på av Sigurd Sandmo, daværende direktør for lepramuseet.

2007

1. April, Palmesøndag

Det er en vakker vårdag; syke, venner, nonner, prester og volontører er samlet inne i entreen til paviljongen for a velsigne olivenkvastene (her er det oliven, andre steder palmer). Det er 16,5 grader hvilket ansees for kaldt til å være ute av hensyn til de svakeste (ingen ser på termometeret; temperaturen 'føles'). Jeg går inn til Josele, den som har vært mest merket av sykdommen. Han er svært dårlig etter en lungebetennelse; det kan være snakk om dager, men han kan komme seg, for vi har vært med om mirakler før med ham. Han er av god 'raza gitana' - rent sigøynerblod -, noe over 80, skjønt ingen vet hans egentlige alder. Han kan knapt nå se ut av kroken på det ene øyet som er igjen, fingre har han ikke, men når jeg hilser på ham forsøker han å gi tegn med armene, han er for sliten til å si noe. Jeg hadde ikke tenkt å beskrive ham, men han fortjener å bli husket og da hører det med, for å fylle ut bilde, ikke for å tilfresstille forventninger. Det er ikke lenge siden jeg pratet med ham ute i parken der hn kjørte omkring i sin elektriske rullestol. Skjønt han etter sigende er både blind og døv, ville jeg på lang avstand høre: Cristina, espera.....vent.... Han viste meg på noe underlig vis å se bak det forskrekkelige ytre. Men jeg måtte gå gjennom en periode da det var vanskelig. Det var nok første gang jeg så ham danse på sine stumper av noen ben til takten av alle omkring som klappet mens en av de andre sigøynerne sang - det var like etter at en var gått bort. Det ble ropt om hverandre Olé, Olé mens pleierne ropte déjalo, déjalo. De visste at han nok engang ville få åpne sår og bli sengeliggende en tid. Det var Josele, som tidligere hadde vært en virtuos flamencodanser, og som gjerne skulle ha falt død om heller enn å visne hen. Historier går om Josele: da Dronning Fabiola kom på besøk for noen år siden, sto Josele først i rekken, med kritthvit skjorte, slips og dress, med en sjarme som fikk henne til å smelte. Noen dager senere hadde en av prestene besøkt en av landsbyene i nærheten - og - Se og Hør: der hadde Josele sittet, fillete og fæl på fortauet med lua foran seg og tigget for en slant i Guds navn.....presten lot seg ikke merke og neste dag var Josele på plass. Hvordan han var kommet seg til landsbyen, eller hvordan han kom seg tilbake var det

ingen som kunne si noe om.....Josele, som aldri har lært å skrive eller lese, gir ikke til kjenne noen problemer med det. Ingen snev av komplekser. Ved store tilstelninger der det sies store ord, kan plutselig Josele stå opp og si noe med en røst som er blitt vanskelig å forstå etter hvert, men alle lytter og alle synes å forstå, for ikke å snakke om hvor ofte han har opptrått i TV og radio. Han er med tiden blitt en slags maskott. Det er ikke lett å ha en samtale med noen i Fontilles, men det har hendt at jeg har fått snakke med Josele; da har han fortalt om sine mange barn og barnebarn, han hører til de som kom sent, for tretti år siden, over 50 år gammel. Da hadde han allerede store skader. Han har levd videre med en fatalistisk innstilling og Fontiles har blitt hans hjem. Josele er en av tusenvis av sjeler som har vært igjennom Fontilles, men kommet for sent til at skadene kunne botes. Spedalskheten herjet i Norge i en annen tid, lenge før det fantes legemiddel. Det er vanskelig å måle elendighet, men la det stå med at hundre år før de hundre år som her har vært skissert var det, i likhet med Fontilles, en prest, Welhaven, som satte søkelys på problemet.

I dag er det ca. 67 fastboende passive - dv. bakterien er ikke aktiv - tilfeller - de fleste i høy alder - som bor fast i Fontilles av sosiale årsaker. Det er flere hundre i ambulant behandling som kommer og kan bli opp til flere måneder. Et nytt problem fører den illegale innvandring fra Afrika og Sydamerika, som har brakt med seg flere nye tilfeller. I 2006 ble det registrert ca. 60 nye tilfeller.16

Om to år er det hundre år siden Fontilles ble åpnet. For hundre år siden var verdens øyne rettet mot Bergen som modell for bekjempelsen av lepra. Hundre år senere kan Bergen tjene som modell med sine arkiver. Det vil ta tid før arkivene her er tilgjengelige, men det kan gå fort, om de vil. Det er vanskelig å pendle - både konkret og i tankene - mellom Bergen og Fontilles.

Moros Y Cristianos; hvert land har sin versjon av 'politi og røvere', Spanias er Maurere og Kristne - alle vil helst være de første. Fattes den pikareske sans for humor som er utbredt her i levanten, er det svært vanskelig å forstå - ja, nordboeren griper fort til moralisering, huffing og akking (undertegnede med, når det smeller som verst). Lite bryr de seg om det. Tross attentater og advarsler fra andre deler av landet holder de fast ved tradisjonen. Især etter al Quaidas attentat i Madrid, begynner redselen å øke for at det skal oppleves diskriminerende - noe som aldri har falt dem inn tidligere.

Det er en underlig tanke at om ti år kanskje alt i Fontilles er et museum. Men Josele lever fremdeles.17

Hundre år er gått og Spania regner seg som fri for lepra, statistisk sett. Det har vært et blodig og forferdelig århundre overalt, og ikke minst i Spania. Lepra ble et stort problem, staten overtok etter hvert mer ansvar og det ble bygget flere store sanatorier, Trillo ved Guadalajara, La Macarena i Andalucía, San Lázaro i Barcelona som var utbygget etter en av de eldste leprosarier fra middelalderen, og ett i Mallorca. Etter den Spanske borgerkrig skjøt tallet syke i været. Selv om sykdommen kunne helbredes etter 1940-tallet, takket være sulfonbehandling, tok det mange årtier, helt til 70-tallet før det nådde Spania. I 1923 deltok Fontilles for første gang ved Lepra konferansen i Strasbourg. I dag har Fontilles et team som arbeider ambulant rundt om i verden med 'early detection', siden tidlig diagnose er det vanskeligste og viktigste. Det holdes årlig leprakurs for leger og hjelpepersonal. De driver forskning og gir ut et vitenskapelig tidsskrift "Revista de Leprología" og et populært informasjnsblad "Fontilles".

Viktigst av alt er kanskje bevisstgjøringen i hele regionen; alle er velkomne i baren, hjertet i Fontilles. Uten å være klar over det har mengder av mennesker fra nordlige og sørlige land blitt vant til å omgåes med mennesker som har hatt den skjebne å bli angrepet av mycobacterium leprae. Det kan faktisk bli vel mye besøk. En søndag i baren, overhørte jeg en si fra bordet der den faste gruppen som alltid sitter og spiller kort eller domino si: "Caramba, aquí casi no cabemos de tanto turismo," (Herlighet, her er det snart ikke plass til oss for lutter turister) "Tranquilo, no ves que nosotros somos el turismo..." (ta det med ro, skjønner du ikke at det er vi som er turismen...) Fontilles er ikke lenger den selvforsynte lille byen den utviklet seg til å bli, men den har bevart mye av atmosfæren av en annen verden. Hver gang jeg er i Fontilles lærer jeg, enten de er på besøk hos de syke (noen er svært oppegående), biblioteket, det utrolige vaskeriet, baren hvor alle møtes, får følge med på laboratoriet, sr på tv med nonnene eller spiser med volontørene. Men først og fremst er det et møte med medmennesker som jeg retter en takk til. Det er en broket, fargerik, men også trist verden.

Alt var så meget bedre før, varmere, menneskeligere - et stadig gjentatt refreng her, som så mange steder. Før var vi glade, det var alltid sang, alle ofret seg uten å kny..... Det har også vært andre berettelser, om uutholdelig smerte, skrik fra mødre som ble skilt fra sine barn, familier som vinket farvel ved lenken inn til 'El valle de dolor y sin salida', 'smertens dal uten utvei'.

Kirkegården vokser stadig - om ikke lenge blir det der vi får hilse på Fontilles' tause vitner.

Målet for ILEP var å ha utryddet lepra innen år 2000; det ble det fremdeles diagnostisert over 750 000 nye tilfeller det året. Fem år senere var tallet sunket til rundt 450 000 (ifølge WHO,18 men

de garanterer ingen statistikk i visshet om at det trikses med tall. Enkelte land jukser seg til høyere tall for å få økede midler, andre senker dem (som India) for å fremstå med en bedre 'image'. Hvordan det enn vendes på det, er det utallige mennesker som har vært såpass berørt av sykdommen at de fremdeles er sosialt isolert, uten at det finnes noen som helst fare for smitte. For noen år siden reiste en hel buss fra Fontilles med personal og ekspasienter til Belgia, på innbydelse fra Dronning Fabiola.

Kunne det være en mulighet i Norge?

Noter

1. Brevene er fra lepraarkivet i Bergen. I C.b. 4 + 5, 1892 -1900; 1901 - 1910 ; I 1Bd - 19 + 20 ; I.B.b.11 Kopibok 1908 -1909
2. Zuriaga. Ifølge programmet presenterte han sine undersøkelser ved den første leprakonferansen i Berlin i 1897.
3. Duffy, s. 223
4. Ibid. s. 245 - 251
5 Ibid. 248
6. se Lamet
7. Ibid s. 141
8. Beevor, s. 24
9. For den som besøker Denia kan mye av historien sees illustrert i "El museo de la pasa", muskatel-rosinens museum.
10.Ibid note 2
11. Begivenheten fikk i sin tid bred dekning og omtales inngående i Lamet og Terencio de las Aguas.
12. Lamet, s. 106
13. Ibid.
14. Ibid, s. 138
15.Bjørbæk; maksimumstemperatur målt samme måned og år, var 17,5 grader. De var noe heldigere under leprakonferansen 1909 da de tilsvarende temperaturer var gjennomsnitts temperatur 11,5 og maksimumstemperatur 20,3.
16. Personlig kommunikasjon fra Dr. Pedro Torres, sjeflaborant i Fontilles.
17. Langfredag døde Josele, fem dager etter dette ble nedtegnet.
18. Weekly Epidemiological Record, 2005, no.34. World Health Organization, Genève. Global Leprosy Situation.

Litteraturhenvisninger

Arkivmaterial stammer først og fremst fra Lepraarkivet i Bergen (brevkorrespondanse) og biblioteket i Fontilles (Zuriaga)
Beevor, Antony (2006) The Battle for Spain. The Spanish Civil War 1936 - 1939. Orion (London)
Bjørbæk, G (1998) Norsk Vær i Hundre År. Teknologisk Forlag, Oslo
Duffy, Eamon (1997) Saints & Sinners. A History of the Popes. Yale University Press
Lamet, Pedro Miguel (2005) Un Hombre Para Los Demás: Joaquín Ballester Lloret, Fundador de Fontilles. Belaqva, Barcelona
Terencio de las Aguas, José (1999) La Lepra - Pasado, Presente y Futuro. Generalitat Valenciana
WHO - Weekly epidemiological records, Genève, Suisse

Bjørn Davidsen:
Laksevåg-tragedien 1944

Det er med tungt hjerte jeg med en like tung penn føler behov for å engasjere meg i kontroversen mellom August Rathke og Vibeke Løkkeberg om raseringen av Laksevåg og Holen skole i 1944.

Grunnen til at jeg åpner artikkelen på denne måten, er at jeg har kjent til Rathke helt fra min barndom. Siden puttet jeg en periode en avis i hans postkasse - og år etter det kjente jeg ham forholdsvis godt. August Rathke har alltid framstått som en redelig og hyggelig kar både som privatperson, yrkesperson og politiker. Hans innsats under og etter krigen - og hans arbeid for museet på Koengen - har så langt avtvunget den største respekt.

Når jeg nå likevel må gå i rette med ham, er det fordi hans "duell" med Vibeke Løkkeberg har avdekket et "stivnet" syn på det som skjedde under krigen - og særlig på det engelskmennene foretok seg.

La det være sagt med en gang: Jeg vokste opp i et hjem med en krigsseiler-far som avskydde enhver form for glorifisering av egen innsats. Han hadde rett nok sin "Krigsmedalje" hengende på veggen. Den mente han var fortjent etter ørten måneder i konvoi på Nord-Atlanteren. Men de andre medaljene han bokstavelig talt summarisk fikk slengt etter seg, blant annet en i posten på gravens rand, mente han de kunne spart seg.

Min far var på mange måter heldig. Tross en torpedering 22. juni 1940, seilte han resten av krigen uten uhell, dog med et lengre sykehusopphold på grunn av malaria. Etter krigen fortsatte han mer eller mindre å seile til han gikk av som 64-åring i 1973.

Naturlig nok ble min barndom utover i 1950-årene, som Vibeke Løkkebergs, preget av det som skjedde i krigsårene. I så måte har Vibeke og jeg hver vår historie å fortelle. Hun har nå valgt å fortelle sin i

UBÅT-KRIGEN

Svein-Erik Grieg-Smith skriver i artikkelen sin "Ubåtbyen Bergen - en del av krigshistorien i Norge":

"Britene understreket stadig at alle opplysninger om ubåter og ubåtbasen hadde første prioritet. Dette hadde sammenheng med de problemer de allierte sto overfor når det gjaldt de tyske ubåtene.

Frem til 1942 hadde de ennå ikke funnet frem til effektive mottiltak. Mens de tyske ubåtene i 1940 og 1941 senket henholdsvis 422 og 445 allierte skip steg tallet i 1942 til hele 1222, dvs nesten en tredobling sammenlignet med årene før. I løpet av våren 1943 endret situasjonen seg dramatisk for de tyske ubåtene. Fra å være de som jaget et bytte, ble de nå selv utsatt for en formidabel nedslakting. Bare i løpet av mai måned 1943 mistet tyskerne hele 42 ubåter. Til sammenligning var tapstallene for hele 1942 på 88 ubåter."

(Fortsetter på side 28)

Den norske uteseilende handelsflåtes tap som følge av ubåtangrep totalt utgjorde de første årene om lag 10 prosent pluss/minus av de alliertes tap som følge av **tyske** ubåtangrep i antall skip:

1939: 6
1940: 48
1941: 48
1942: 115
1943: 43
1944: 6
1945: 7

Denne norske listen må korrigeres for angrep fra både italienske og japanske ubåter. Tapet som følge av angrep fra tyske ubåter er derfor mindre enn ovenstående tall. Når det gjelder 1944 innbefatter tallet også ett japansk ubåtangrep.

I basen "Norske skip i krig 1939-45" på "DA/DP" ligger det 1381 norske uteseilende skip i denne perioden.

For øvrig skriver Grieg-Smith at tyskerne i løpet av de fem og et halvt år krigen varte hadde bygget og tatt i bruk 1157 ubåter. I tillegg hadde de overtatt og tatt i bruk femten som hadde tilhørt andre nasjoner. Av disse var 789 blitt senket i kamp med allierte stridskrefter.

form av en roman. Jeg for min del skal i denne sammenhengen nøye meg med å nevne følgende:

Da saken mellom Rathke og Løkkeberg dukket opp, gjorde jeg et raskt overslag: I min familie (regnet ut til mine foreldres onkler/tanter og deres etterkommere) var det minst fire krigsseilere, minst to som var aktive i motstandsbevegelsen i Sør-Norge, én som var i flyvåpenet i England, minst tre som befant seg i BDS-bygget på Bradbenken 20. april 1944 da det smalt 100 meter unna, og én på Bergens Sporvei som fløy rundt med illegale aviser i Bergen.

Den ene av krigsseilerne omkom da skipet hans ble minesprengt i slutten av 1939, altså før Norge kom med i krigen. En av motstandsfolkene ble svært tidlig sendt til Tyskland, men kom omsider hjem igjen etter krigen. Alle de øvrige nevnte og resten av familien, var fysisk oppegående da krigen sluttet. Alle, unntatt én som slett ikke deltok i krigen, men ble offer for den. Han var min tremenning, og nevø av den ene krigsseileren som overlevde; en livsglad 10 år gammel skolegutt på Laksevåg. 4. oktober 1944 fikk han to engelske 450-kilos bomber i hodet på Holen skole - hilsen Arthur Travers "Bomber/Butcher" Harris, "AOC-in-C of RAF Bomber Command", altså sjef for bombeavdelingen i engelske Royal Air Force.

Og det er her, Rathke, at forstanden, fornuften, hukommelsen og kildene kommer i konflikt - mer enn 60 år etter at det skjedde. Hvorfor måtte tremenningen min og de 60 andre skoleelevene dø, enn si de øvrige vel 130 andre av Laksevågs befolkning?

Du Rathke har, gjennom mye av ditt virke i etterkrigstiden, vært nødt til å se mange av de overlevende og etterlatte på Laksevåg i øynene. Jeg vet ikke hvor dypt du så i dem. Kjenner jeg deg rett, sendte du kanskje en ørliten tanke til "Bomber-Harris" når savnet i dem lyste som verst. Men etter krigen var "Bomber-Harris" mer opptatt av å besøke krigshelter på beste vestkant i Oslo, etter invitasjon fra kong Haakon. Det beretter i hvert fall én av historiene om ham. De som han helt unødvendig bombet tilbake til steinalderen, vørte han ikke.

I.F.O. II. 583/44. TOP SECRET

NORWAY

BOMBING TARGETS.

D. K. V.

covering the following districts:

SOGN AND FJORDANE, BERGEN AND HORDALAND FYLKE.

Copy No.

Bombingen av Laksevåg var så avgjort Harris' verk, dog sikkert med velsignelse av både Churchill og andre. Men Harris hadde både gode hjelpere - og meget gode korrektiver. De kildene som nå er gjort tilgjengelige, forteller en helt annen historie enn din, i Aftenposten 24. mai 2007, om forløpet til og angrepene på Laksevåg og tyske installasjoner der.

UBÅTBASEN

Den ubåtbunkeren som ble forsøkt ødelagt ved de engelske bombeangrepene 4. og 29. oktober 1944 og 12. januar 1945, var ikke dukket opp som en paddehatt etter den allierte invasjonen i juni 1944. Den var derimot nøye planlagt og møysommelig bygget over flere år. Derfor er første spørsmål: Hvorfor ventet engelskmennene helt til 4. oktober 1944 før de gikk til aksjon? Bunkeren ble jo tatt i bruk allerede i november 1943! Nå sies det rett nok at engelskmennene forsøkte å bombe den i 1943. Men på grunn av dårlige kart, havnet de i Trondheim og bombet "Dora"-bunkeren der i stedet. Den historien er for utrolig til å

For den 11. ubåtflotilje i Bergens del, har Svein Aage Knudsen laget en oversikt i sin bok "Ubåtkrig - tyske ubåtmannskaper i norske farvann 1940-45". Den forteller at denne flotiljen ved utgangen av januar 1944 bare hadde 11 ubåter. Dette taller holdt seg stort sett til august, da det steg til 22. I september 1944 var det nede i 15, mens det så steg til 26 i oktober, 38 i november og 46 i desember. Tapet til 11. ubåtflotilje i 1944 var 19 ubåter.

Men til tross for en stadig tilgang på ubåter til flotiljen de påfølgende måneder, holder totaltallet seg noenlunde konstant. Høyeste antall ubåter i flotiljen finner vi ved utgangen av mars 1945; da er det 62. Men når mai måned er omme og freden et faktum, teller flotiljen 56 ubåter. Bare i løpet av de fem månedene i 1945 har flotiljen tapt 53 ubåter, hvor av seks ble senket av eget mannskap. Med andre ord et tap på 40-50 prosent.

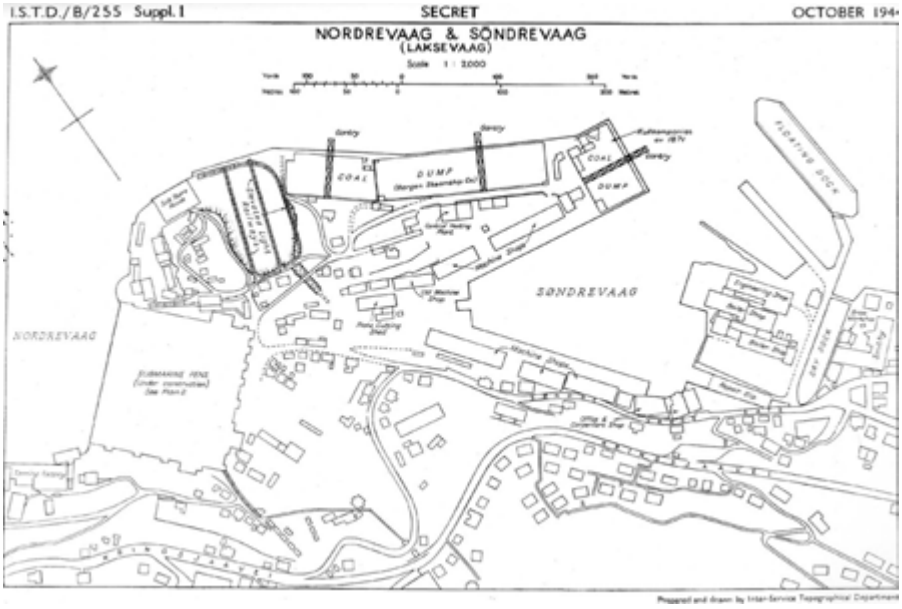

Tegning over Laksevågneset oktober 1944. Bristisk etterretning. DKV's arkiv, Statsarkivet i Bergen.

kunne være sann. SÅ dårlig var nok ikke engelskmennene uti faget geografi. Eller?

Men det finnes en mappe hos britene: "Norway - Targets for bombing". I den finnes det en drøss av bombemål i vårt langstrakte land med nøye beskrivelser både i tekst og ved hjelp av situasjonskart.

Av fare for å bli arrestert for dårlig oversettelse fra engelsk, skal jeg gjengi innledningen på originalspråket. Så får hver enkel leser vurdere om mine framtidige oversettelser av deler av dette - og vurderinger av teksten - holder mål.

"In the enclosed survey a number of German installations are given which the Norwegian High Command consider should be destroyed by bombing.

The targets have been selected for the following reasons:

a) to hinder German troops movements from one district to another.
b) to hinder German evacuation of Norway.
c) to destroy German military supply centres. (weapons and ammunitions dumps)
d) to destroy German military H.Q. and units.

These targets have <u>not</u> been selected with a view to assisting land operations carried

out by Allied troops ("Tactical bombing Targets"). The following survey gives targets of special importance to the Germans during an evacuation, and which are easely attacked from the air.

Care has been exercised in selecting these targets for bombing in order to ensure that the civilian population will suffer as little as possible."

I denne mappen finnes det en rekke mål i og rundt Bergen. Og de fleste av dem var nok "easily attacked from the air". Det gjelder blant annet Herdla flyplass, tyskerforlegningene på Nesttun travbane og Melkeplassen, og tankanleggene i Dolvik, Skålevik, Skarholmen og Florvåg med flere.

Men i mappen finnes det også to spesielle mål: Marineholmen og Laksevågsneset. På ett av skjemaene står det som merknad til disse: "Both in the middle of built-up area". Med andre ord midt i bebygd område. Og de medfølgende håndtegnede kart levner ingen tvil om hva som finnes i målenes omgivelser.

Når det gjelder Laksevågsneset, finnes det en liste med 35 spesifikke installasjoner. I denne sammenhengen er det særlig interessant å se hva som står om "27": "U-boat shelters under construction inside this area. Walls and roof reported to be made of ferro-concrete 4 metres tick. (See attached sketch)". Til slutt på listen står "Last report January -43."

Dette bekrefter det vi lenge har visst; motstandsbevegelsen hadde en glimrende industrispionasje på tyske anlegg.

Men samtidig reiser det en del viktige spørsmål: Hvorfor lot engelskmennene tyskerne bygge opp en slik ubåtbase og -bunker på Laksevåg uten å foreta seg noe under byggeperioden? Hvorfor ventet de til den fire meter tykke armerte betongen i taket var herdet, før de slo til? Var det fordi "Slaget om Atlanteren" ble vunnet alt i 1943, slik at ubåtene ikke lenger utgjorde den samme faren som i årene før? Det siste høres unektelig fornuftig ut. Men hvorfor da slå til mot bunkeren fra oktober 1944 til januar 1945 da ubåtene

DET SISTE ANGREPET MOT BUNKEREN

Svein-Erik Grieg-Smith skriver i sin artikkel om ubåtbyen Bergen at i det første angrepet på bunkeren, 4. oktober 1944, ble det sluppet 1260 stk 450 kilos bomber og 172 stk 225 kilos i løpet av de 11 minuttene angrepet varte. "Til tross for en intens luftvernild oppnådde angriperne 7 fulltreffere i bunkeren, uten at skadene i den enorme betongbygningen var særlig alvorlig. To av verkstedshallene ble sterkt ramponert og en tredje hall helt ødelagt. Både i bunkeren og på verkstedet ble det elektriske ledningsnettet satt ut av drift. I følge tyske kilder ble fem ubåter skadet. På Puddefjorden ble to mindre båter skadet. Likevel var resultatene dårligere enn ventet, bombemengden tatt i betraktning."

Om det siste angrepet skriver han følgende:

"Den 12. januar 1945 kom det siste angrepet. Luften var full av fly - store firemotors Lancaster bombefly, ledsaget av en- og tomotors jagerfly. Denne gang ble det sluppet flere sekstonns bomber - med stor presisjon. De tidligere an-

(Fortsetter på side 33)

Marshal of the Royal Air Force
Arthur Travers Harris (1892-1984)

31. mai 1992, på 50-årsdagen for det store flyangrepet mot Køln, ble en statue av Arthur Harris avduket i London av den britiske dronningmoren, og med forhenværende statsminister Margaret Thatcher blant de prominente og begeistrede gjestene.
I Tyskland arbeidet en rekke mennesker for å hindre at Harris ble hedret, men det var slett ikke bare fra tysk side motstanden var sterk. Politiet måtte i lang tid holde vakt ved statuen, og den har vært angrepet en rekke ganger. Det har vist seg vanskelig å få vekk rødmalingen med ordene "War criminal", som ble malt over den.

definitivt ikke utgjorde noen trussel og krigen var i ferd med å vinnes også på landjorden i sentral-Europa? Altså på et tidspunkt da Tyskland tapte på alle fronter; selv de nyeste og mest moderne snorkel- og "Zaunkönig"-ubåtene deres ble senket straks de nærmet seg en alliert konvoi! Dette, Rathke, er gammelt nytt og omtalt både i bindtykke verk og dokumentert med statistikk. Selv uten bombingen av Laksevågsneset ville den tyske ubåtmarine aldri få sin gamle slagkraft tilbake - og det visste egelskmennene svært godt.

Det som derimot er en mindre kjent opplysning, selv om mange har lest og hørt om den, er at telegrafisten i Redwing 18. oktober 1944 videresendte en melding til England om at 200 tyske ubåter lå i Lonevågen på Osterøy, og at de visstnok var overført fra Brest. I følge B20 (milorgsjef Sannem) foretok ikke britene seg noe som følge av meldingen. Hvorfor ikke? Dersom noe utgjorde en fare for skipsfarten, måtte det jo være tyske ubåter snarere enn ubåtbunkeren? Og om rapporten fra Lonevåg var sann, hadde engelskmennene her muligheten til å gjøre et varp. Tenk å kunne uskadeliggjøre 200 ubåter i en avsides fjord på Vestlandet!

Men det kom aldri noen tilbakemelding til Redwing, ifølge Sannem. Grunnen skal visstnok ha vært at engelskmennene ikke fant meldingen troverdig. Og at de regnet med at ubåtene ville bli varslet av Herdla ved et flyangrep, slik at de kunne dykke. Jeg skal ikke fabulere mer rundt dette. Bare konstatere at i stedet gjentok engelskmennene angrepet på bunkeren 11 dager seinere. Og da med den følge at enda flere sivile inne i selve Bergen ble drept, da et styrtende engelsk fly slapp bombelasten sin der.

Den saken avdekker et annet "mørkt" kapittel i "Bomber"-Harris' virke. Flere av redningsmannskapenes liv gikk nemlig tapt fordi noen av bombene hadde tidsinnstill-

ing. Disse bombene gikk av da politi, brannfolk og andre lette etter overlevende og døde i ruinene - og drepte mange.

Men hvorfor brukte engelskmennene tidsinnstilte bomber når målet var å ødelegge den gigantiske ubåt-bunkeren? Det høres ikke rimelig ut; hensikten med disse bombene må ha vært noe helt annet. I dag kalles den slags bomber for terrorbomber.

Noen vil kanskje hevde at påstandene i avisene den gangen om "tidsinnstilte" bomber, var ren propaganda fra tyskernes side - og at det i stedet var "blindgjengere" som gikk av. En slik påstand vil sikkert stå til troendes hos alle som ikke har lest om "Bomber"-Harris og hans tidligere virke. Men allerede i årene etter første verdenskrig "Harris also contributed at this time to the development of bombing using delay-actions bombs" for å holde nede opprørere mot den engelske okkupasjonen av Mesopotamia (i dag bl.a. Irak). Harris skal i den forbindelse blant annet ha uttalt: "the only thing the Arab understands is the heavy hand". Var det hans gamle "tricks" med tidsinnstilte bomber som nå skulle rettes mot tyskerne i Bergen?

"SLAKTEREN" FRA CHELTENHAM

RAFs "AOC-in-C", seinere "Marshal of the Royal Air Force", Arthur Travers Harris skal visstnok ha vært en hyggelig fyr i godt lag. Men det sies at han "bjeffet" når han snakket. Og "bjeffet" gjorde han også til gagns når han skrev:

"I do not personally regard the whole of the remaining cities of German as worth the bones of one British Grenadier."

Det må ha vært noe med sinnelaget. For blant hans egne flygere fikk han tilnavnet "Butcher-Harris" - "Slakteren Harris". Han hadde åpenbart heller ingen medlidenhet med dem som skulle forsvare britenes ære. Man skulle dø - med ære - for fedrelandet, om nødvendig.

grepene var blitt utført med for små bomber; slik at de ikke greide å trenge igjennom de tykke betongveggene. Mannskapene på bombeflyene hørte denne gang til de mest erfarne og dyktigste i RAF og RAAF, med erfaring bl.a. fra bombingen av de store damanleggene i Ruhr-området og angrepet på "Tirpitz». Skadene på sivile mål var denne gang ubetydelige. Tre av bombene traff bunkeren. De slo igjennom betongtaket som var opptil 3,5 meter tykt og ødela mekaniske verksteder, kontorer og noen mindre lagre. Men to ubåter som var inne til reparasjon fikk bare mindre skader. I tillegg ble en minesveiper senket og et fartøy måtte settes på land. Ingen norske liv gikk tapt, mens tyskerne mistet tyve mann."

Her hadde tydeligvis "Bomber"-Harris satt inn sine få presisjonsbombere. Og med det endte bombetoktene mot Laksevåg under krigen. Men etter krigen forsøkte de fortsatt å få bunkeren fjernet. Laksevåg kommunestyre støttet engelskmennene, men det endte med bare delvis ødeleggelse.

Det å ha gått fra "underdog" i forhold til Göring og hans "Luftwaffe" til å bli "luftens herre", må åpenbart ha gjort noe med Görings engelske motstykke.

Men Harris' RAF ble aldri kjent for presisjonsbombing. Bare i ytterst få tilfeller klarte de å bombe KUN det de skulle. Som regel endte bombetoktene med "teppebombing" av større områder. Og da var det ofte sivilbefolkningen mer enn tyske anlegg, det gikk utover.

Slikt tok ikke nattesøvnen fra "Bomber"-Harris, trolig heller ikke når det var allierte sivile det gikk ut over. Derfor sov han sikkert like godt etter at både Dresden og Hamburg - som Laksevåg - var bombet tilbake til steinalderen. De sivile tapene vørte ham ikke; det var kun det vesle av militære mål de traff, som talte. Et sivilt liv i fiendeland var for intet å regne, etter at tyskerne hadde prøvd seg på London.

TRAGEDIEN PÅ LAKSEVÅG

Det var altså denne 52-årige "AOC-in-C" borte i England som beordret 140 bombefly på vingene natt til 4. oktober 1944. Lastet til randen med 450 kilos bomber skulle de "ta knekken på" ubåtbunkeren i Nordrevågen på Laksevåg som de visste lå midt i "tettbygd område". Hvordan skulle de kunne klare det og samtidig "ensure that the civilian population will suffer as little as possible"? Med den erfaring "Bomber"-Harris hadde med sitt RAF gjennom fire krigsår, MÅTTE han vite at de aldri ville klare å utføre dette oppdraget på en måte som gjorde at sivilbefolkningen ble minst mulig berørt. Eller var 193 drepte på Laksevåg "minst mulig"?

Når vi vet hvilke opplysninger de hadde om ubåtbunkeren, må vi dessuten undres over deres regneferdigheter og dømmekraft. For de satt ikke bare med de opplysningene som ligger i mappen "Targets for bombing". De hadde i tillegg fått over kopi av bunkerens originaltegninger. Disse ble stjålet på et hotellrom i Bergen under eksplosjonsulykken 20. april 1944 fra en tysker - og brakt med kurer til London. Følgelig hadde de detaljerte kunnskaper om byggets beskaffenhet. Derfor er det utrolig at de to ganger prøvde å sprenge et fire meter armert betongtak med "kinaputter".

Men i stedet for å ødelegge bunkeren, gjorde de altså nesten rent bord på den sivile bebyggelsen fra Nygård til Damsgård - og siden fra Nøstet til Engen.

Det var likevel ikke bare meldingen fra Redwing om ubåtene i Lonevågen engelskmennene gav blaffen i. Det samme gjaldt meldingen fra den samme "gnist" Gunnar Wiig-Andersen om at flytedokken på Laksevåg var så skadet at den ikke ville komme i bruk igjen før krigen var slutt. Tyskerne hadde nemlig hatt slikt hastverk med dokksetting av "Königsberg" i 1944 at skipet veltet og ødela dokken. Like fullt sendte engelskmennene dvergubåten "X24" to ganger til Laksevåg for å senke dokken. Andre gangen, 11. september 1944, lyktes de - og 17 norske arbeidere omkom. Også dét helt unødvendig!

Med bakgrunn i det foran nevnte, mener jeg det er grovt krenkende å bruke handelsflåten og norske sjøfolks ve og vel som begrunnelse for at ubåtbunkeren på Laksevåg MÅTTE bombes. Vet vi egentlig hvor mange uteseilende sjøfolk fra Laksevåg som kom hjem etter krigen til utbombet hus og døde pårørende?

Både disse og alle andre overlevende krigsseilere har i ettertid måttet leve med skyldfølelse for det som skjedde. Det var jo for deres skyld, het og heter det, at om lag 250 mennesker på Laksevåg og i Bergen døde. Eller var det egentlig det? Når Rathke og andre nå på nytt bruker dem som begrunnelse for bombingen, synes det som flere - og helt andre enn Løkkeberg - burde vært anmeldt for ærekrenkelser.

For kanskje hadde den virkelige årsaken til angrepene sin bakgrunn i noe så enkelt som hevn for tidligere tyske luftanslag mot England? Eller var det for å vise tyskerne hvem som nå var sterkest i luften? Eller var det rett og slett et "forsyn" hos Churchill - at Norge og Bergen kunne havne på sovjetrussiske hender og bli en "rød" trussel mot Storbritannia etter at Tyskland var slått?

Svein-Erik Grieg-Smith skriver i sin artikkel "Ubåtbyen Bergen - en del av krigshistorien i Norge" at britene i desember 1945, altså etter krigen, lanserte en offensiv mot Norge for å få ødelagt eller nøytralisert de tyske ubåtbasene langs norskekysten. Begrunnelsen, skriver han, "var diktert utfra frykt for en eventuell ny krig hvor de ex-tyske anleggene nok en gang kunne bli brukt som utgangspunkt for angrep mot Storbritannia."

Det som verre er, kommer i neste avsnitt: "Den første kontakten om disse spørsmålene fant sted den 18. september 1944 da den britiske ambassadør hos den norske regjering, Sir Laurence Collier, fremførte sitt lands ønsker overfor utenriksminister Trygve Lie. Den norske reaksjonen var avvisende. En demolering ville føre til at landets fremtidige militære infrastruktur ble ødelagt. Dette kunne redusere den norske forsvarsevnen og så tvil om landets evne og vilje til å forsvare sin integritet. Derved kunne tankene om Norge som et militært tomrom dukke opp igjen, et tomrom som det ville være i stormaktenes interesse å fylle i en krisesituasjon. Landet kunne nok en gang bli stilt overfor trusselen om et preventivt angrep."

Jeg tviler ikke på at Grieg-Smith har kildebelegg for det han skriver. Det mest oppsiktsvekkende er likevel at disse opplysningene aldri er blitt framhevet før. Jeg har i hvert fall ikke lest eller hørt om dette, bortsett fra i nevnte artikkel. For det som egentlig står der, er at **den norske London-regjering 18. september 1944 avviste engelskmennenes krav om ødeleggelse av ubåtbunkeren på Laksevåg**. Men det gav engelskmennene blaffen i. Bare 16 dager seinere, 4. oktober 1944, startet Royal Air Force sitt første famøse og katastrofale bombetokt mot bunkeren på Laksevåg.

Derfor mener jeg det er den britiske, og ikke norske, stat som bør betale erstatning til bombeofrene på Laksevåg - som så langt bare i minimal grad, om i det hele tatt, har fått noen.

HVEM VISSTE HVA?

Vibeke Løkkeberg er nå anmeldt av August Rathke for ærekrenkelser fordi hun har uttalt at noen visste om bombingen på forhånd og derfor holdt barna sine borte fra skolen den skjebnesvangre dagen 4. oktober 1944.

Rathke hevder hardnakket at ingen visste om bombingen på forhånd. Som belegg for dette anfører han folk som IKKE VISSTE - og som sikkert heller ikke skulle vite! Hva slags bevisførsel er dette fra en jurist og tidligere dommer?

Egentlig er Rathkes påstander en ærekrenkelse av Løkkebergs kilder - og de finnes. Og nå har flere "undrere" meldt seg på i debatten. For det var vel ikke alle som skulle vite alt, selv i hjemmestyrkene, Rathke?

Det skal bli interessant i fortsettelsen å finne ut hvorfor noen visste - og gjennom hvilke kanaler de fikk vite. Men skal vi komme dit hen, og samtidig også komme til bunns i hvorfor bombingen av Laksevåg egentlig skjedde, må folk som Rathke slutte å hakke på de som vil vite mer, og samtidig være åpne for at "seierherrens" allerede skrevne eller nedtegnede historie ikke nødvendigvis er rett eller fullstendig.

Skulle de i stedet fortsette å begrunne bombingen av Laksevåg med hensynet til handelsflåten og sjøfolkene, må vi kunne si om "Bomber"-Harris det Otto Nielsen sa om en annen: "He is dead, but he won't lie down".

Kilder:

"Den store krigen", bind III, Gyldendal, Oslo, 1952

Norske skip i krig 1939-45, http://digitalarkivet.uib.no/cgi-win/WebCens.exe?slag=visbase&filnamn=KRIGLO&metanr=2054

"Norway - Targets for bombing", SAB

Davidsen, Bjørn: *Bergen og Laksevåg katastrofeår 1944*, http://home.online.no/~fndbred/bl1944.htm

Grieg Smith, Svein-Erik: *Ubåtbyen Bergen - en del av krigshistorien i Norge*, Norsk Tidsskrift for Sjøvesen, nr. 2, april 1999.

Hegland, Jon Rustung: *Nortraships flåte, 2. del*, Dreyers Forlag, Oslo, 1976

Knudsen, Svein Aage: *Ubåtkrig - tyske ubåtmannskaper i norske farvann 1940-45*, DANOR Forlag, Arendal, 2006

Rørholt, Bjørn A.: *Amatørspionen "Lerken"*, Hjemmenes Forlag, Oslo, 1985

Sannem, Roar: *Til B 38 fra B 20 des. 1946,* http://www.arkivverket.no/bergen/kilder/avskrifter/andre/1943vestland.html

Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Travers_Harris

August Rathke:
Laksevåg-tragedien 1944 - II

Mitt navn er bragt inn i en bredt anlagt artikkel av Bjørn Davidsen knyttet til luftangrepet den 4. oktober 1944 mot den tyske ubåtbasen i Nordrevågen på Laksevåg.

Jeg må presisere at min anmeldelse av Vibeke Løkkeberg for æreskrenkelser av Milorg-folk på Laksevåg, er foranlediget av hennes uttalelser i et intervju i Bergens Tidende den 3. mai 2007 om at Milorg. var varslet på forhånd om angrepet. Hun sier:

«..Jeg mener å kunne dokumentere at Milorg. kjente til at Laksevåg skulle bombes 4. oktober 1944 og at noen i den norske militærorganisasjonen reddet sine barn og fikk sendt dem på landet – før bombingen. De gjorde det samtidig som de visste at andre barn kom til å dø. ...»

Påstanden gjentas i intervjuet og er senere opprettholdt av henne. Jeg mener «å kunne dokumentere» at Bomber Command aldri varslet sine angrep på forhånd. Telegram fra Milorgs sender i Bergen den 14. oktober og svar fra London den 15. oktober 1944 bekrefter dette.

Nå har anmeldelsen bare «historisk interesse» etter at saken er henlagt av påtalemyndigheten 8. juni 2007.

Så kan det menes og skrives meget om de alliertes krigføring og i særdeleshet om luftkrigen. Bjørn Davidsen har sine meninger. Når det gjeldet angrepet på ubåtbasen i Laksevåg 4. og 29. oktober 1944 og 12. januar 1945 har jeg min «historie»:

Ubåtbunkeren Bruno med omliggende verksteder og forsyningsanlegg Danziger Werft var blitt en økende trussel for alliert skipsfart etter at tilsvarende baser var erobret av de allierte sør i Europa. Tyskerne hadde utviklet nye ubåter med snorkel, større fart og sterkere våpen. De kunne operere lang tid under vann. De måtte ha nye baser – en av dem var Bruno.

Ubåtbasen var bygget midt inne i den sivile bebyggelsen i Laksevåg med Holen skole i avstand noen få hundre meter. Alle var klar over faren for sivil bebyggelse og skolen tett opp til et krigsviktig bombemål. Skolen ble brukt til undervisning til tross for den økende faren. De nazistiske skolemyndighetene i Laksevåg skulle først flytte undervisningen ut av skolebygningen den 10. oktober 1944. Da hadde tyskerne rekvirert bygningen til bruk for det økende antall ubåtmannskap som kom til Laksevåg.

De allierte sender ikke flere hundre bombefly mot ubåtbasen uten at det er vurdert som nødvendig for krigføringen. Ubåtbasen var meget sterkt beskyttet av luftskyts og jagere. Det ble rettet tre angrep mot basen: 4. og 29. oktober 1944 og 12. januar 1945. Et fjerde angrep var planlagt med hurtiggående båter med sprengladninger som skulle slippes ned over Byfjorden med en mann ombord og styres mot ubåter, portene inn til dokkene i Bruno og skip på havnen; operasjon «Skylark». Norvald Kvale fra Kompani Linge i Milorg. i Laksevåg var en av dem som hadde som oppdrag å planlegge og gjennomføre operasjonen. Det ble heldigvis oppgitt.

Det kan vel også nevnes at en av Tysklands store strateger i U-båtkrigen, Hans Rösing, var overført fra Brest til Bergen, og at det var foreberedt en aksjon for å uskadeliggjøre ham våren 1945!

Det gikk mange rykter den gang etter angrepene og senere er kritiske blikk rettet mot alliert krigføring og luftkrigen. Bjørn Davidsen har sin vinkling.

Selv opplevet jeg angrepene mens jeg var ettersøkt av tyskerne. Ved det siste angrepet den 12. januar 1945 var jeg noen centimeter fra å bli drept av en granatsplint. Jeg var dum nok til å ligge på rygg ute i en hage og se formasjonene av bombefly komme inn over Byfjorden med svarte dotter av eksploderende luftskytsgranater i farlig nærhet.

I boken min fra krigstiden «Hilsen til Guri» (Sigma forlag 2003) s. 106 skriver jeg:

«... De to flyangrepene med store sivile tap og ødeleggelser, gir oss gode argumenter for sabotasjeaksjoner. Både i «Fortroppen» og «Norske Vilje» hevder vi at det kan oppnås større skader på tyske anlegg med tap av langt færre mennesker og uten ødeleggelse av sivil bebyggelse, ved målrettet sabotasje ...»

Etter det tredje angrepet den 12. januar 1945 har Norsk Vilje i nr. 3, 3. årgang, den 20. januar 1945 en ”leder” om sabotasje og bombing. Eksemplaret er i Statsarkivet og gjengis i faksimile på neste side:

Tilbake til begynnelsen: Dette har ingen relevans til min anmeldelse av Vibeke Løkkeberg!

August Rathke 12. juni 2007

»NORSK VILJE« 3

TIL KAMP OG SEIER.

Nr. 3 20. januar 1945 3. årg.

SABOTASJE OG BOMBING.

I fjor på denne tid hadde vi her i bladet anledning til å foreta en sammenligning mellom effektiviteten av organisert, aktiv sabotasje og resultatene av den allierte bombing her i landet. Vi kom den gang til den slutning at sabotasjen i forhold til innsats av mennesker og materiell er en langt billigere og mere virksom krigsmetode enn bombingen. Vi fremholdt ikke dette for å påstå at sabotasjen kan etstatte bombingen, for det kan den ikke, men for å slå en pel gjennom den skadelige skremselsagitasjonen mot den aktive sabotasjen.

De erfaringer vi i den senere tid har hatt her i Bergen - stadfester fullt ut var oppfatning. Vi skal belyse dette ved et par eksemvler som alle kjenner. For ikke lenge siden ble ubåthavnen på Laksevåg utsatt to allierte flyangrep. INNSATS: Flere hundre fly og sikkert mange hundre tonn sprengstoff. MILITÆRT RESULTAT: Ubåtskurene nesten ubeskadiget, noen reparasjonsverksteder ødelagt, to båter senket og store skader på Laksevåg Mekaniske Vorksted. TAP: Antagelig 5 fly med ca. 35 manns besetning, over to hundre sivilpersoner drept, derav mange skolebarn. Antall drepte tyskere vites ikke, men etter alt å dømme var de tyske mannskapstap ubetydelige.

Like før jul ble det gjennomtørt en meget vellykket sabotasje mot 5 transformatorer som leverte elektrisk strøm til meget krigsviktige bedrifter. INNSATS: Ca. 10 mann og noen pakker med sprengstoff, ikke større enn at de kunne bæres under armen. MILITÆRT RESULTAT: 4 transformatorer helt ødelagt og den femte beskadiget. TAP: Ingen drept eller såret. — En sammenligning frller ennu sterkere ut til fordel for sabotasjen, når vi ikke bare tenker på de øyeblikkelige virkninger av aksjonen, men også på de mere langsiktige. Reparasjonsverkstedene i ubåthavnen er allerede satt istand og i drift igjen, mrn transformatorene har ennu ikke kunnet reparores på grunn av mangel på reservedeler. De militære virkninger av sabotasjen gjør seg altså framleis gjeldende i fullt omfang.

Dette var bare et par tydelige eksempler. Men all erfaring om sabotasje og bombing viser stort sett t samme retning. Etter dette skulle det være soleklart at det er ansvarsløst å skremme våre landsmenn bort fra den aktive sabotasjen med løgnaktige påstander om at det ikke nytter, og at det koster så meget fordi tyskerne hentetter gisler o. s. v. Ingen god nordmann vil idag nekte for at sabotasjen er meget virkningsfull, men så er dee dette med gisleoe. Vi må naturligvis i verste fall være forberedt på at sabotasje kan koste noen liv i form av skutte gisler. Men n-sjonalt sett er slike offer fullt forsvarlige, og de teller ikke meget i sammenlikning med de hundrevis av menneskeliv som går tapt under et eneste litt større flyangrep. En økning av sabotasjevirksomheten vil sette våre allierte istand til å innskrenke bombingen over våre storbyer og reservere flystyrkene i sterkere grad til spesielle mål som sabotasjen ikke makter å gjøre noe med.

Derfor er det en nasjonal plikt å uivikle og øke sabotasjen med alle tilgjengelige midler, for den er tross alt en av de billigste og mest effektive kampmetoder på heimefronten.

HUSK AT FOLK SOM ER ETTERSØKT AV GESTAPO HAR KRAV PÅ HUSLY OG MAT. VÆR MED OG HJELP DU OG.

Bergen brenner!

- Det brenner her oppe!

Ropet kom fra en liten gutt som lekte på loftet i Ole Salmakers hus midt på dagen 19. mai 1702. Før denne fredagen var omme, hadde ilden spredt seg fra salmakerhuset ved Lille Lungegårdsvann, til det meste av byen og lagt den i aske. Den verste katastrofen til da i Norges største by, var et faktum. Bare 1/8 av byens hus og to av byens fem hovedkirker sto tilbake.

12. juni 1702 sendte byens magistrat et forslag via stiftamtmann Stockfleth til visestattholder Gabel. Forslaget handlet om hvordan allmenningene burde innrettes i framtiden. Dermed var reguleringsplansaken i full gang. Og akkurat den var det mange som hadde meninger om.

Hovedspørsmålene kom til å dreie seg om allmenningene og gatenes traseer og bredde - og om hvor det skulle kreves murhus, evt. murvegg.

3. oktober 1702 signerte Kongen et brev som blant annet befalte at det skulle foretas en oppmåling av byen. Denne oppmålingen var ferdig i august 1703. Forslaget ble da sendt til København sammen med Magistratens merknader. Disse merknadene handlet nok en gang om skepsisen til den planlagte gaten bak pakkbodene langs Stranden. Oppmålingen omfattet om lag 350 tomtegrunner. Disse ble det forslått skulle gjenoppbygges med murhus. Problemet var at det på 66 av disse allerede sto trehus, som til dels var ulovlig oppsatt etter brannen. Dessuten viste det seg at bare 14 grunneiere hadde sagt seg villige til å bygge hus av mur.

Først vel ett år seinere, 4. september 1704, kom den endelige bestemmelsen som trakk opp retningslinjene for den nye byen. Og 19. mai 1705, på dagen tre år etter brannen, fulgte utfyllende bestemmelser i en resolusjon fra visestattholder Gabel.

Hovedregelen for allmenningene var at de skulle være 100 alen brede nede ved Vågen og 75 alen lenger oppe i byen. Også den nye forbindelsen mellom Stranden og Bryggen skulle være 75 alen. Alle hus som vendte ut mot allmenningene skulle være av mur.

Som et siste ledd i rekken av tiltak, og for å få organisert arbeidet under brann best mulig, og ikke minst for å forsøke å forebygge nye storbranner i Bergen, ble det gitt en egen brannforordning for Bergen 16. mai 1707. Den har nettopp fylt 300 år, og den skal vi la presentere seg selv:

Brand-Ordning for Bergens Bye 16 Mai 1707

I Capitel. Om Skorstenenes og andre Ildsteders lovlige Indrettelse til al befrygtende Ilds-Fare at forekomme.

1) Muurmesterne i Bergen skal opføre Skorstenene i alle nye Bygninger lovligen og forsvarligen, vel forsynede med deres Brand-Muur paa alle Sider, adskilte fra al Tømmer og Træværk, saa at Aabningen i det mindste en Alen overgaaer Kjølen paa Taget, under 10 Rdlrs. Straf for hver Gang saadan deres Forseelse befindes eller angives; Og maa ingen Skorsteen sættes eller haves ud af Kjeldere ved Siden paa Murene af Husene, men inden Murene i Husene forsvarlig opmures, og igjennem Tager udføres; Iligemaade maae ei nogen Esse eller andet ulovlig Ildsted haves i Fjæle-Skuur ved Husene eller bag i Gaardene, ei heller nogen Røgstuer og de saa kaldte Kaaber eller Kaaber-Ovne i Brygger-Husene eller andensteds tolereres.

2) Og som hidtil er befunden en meget farlig Uskik i mange smaae Huse af et Loft høie, i det Skorstenene sammesteds paa den ene Side af Huset blive opførte altfor nær ved Taget eller Væggen af hosstaaende Huse af 2 Lofter høie, saa deraf stor Fare, ei alene for Naboerne, men endog for den hele Bye kan befrygtes, da skal Muurmesterne være tilforpligtede alle Skorstene i slige Huse, som ere af et Loft høie, midt i Huset igjennem Taget at udføre, saa Distancen imellem Skorstenen og de næste Naboers Huse i det ringeste bliver 3 a 4 Alen, under forberørte Straf; og desuden maae ingen Muurmester nogen Skorsteen paa nye opføre eller forandre, førend han har advaret Magistraten og Politiemesteren derom, saa det Stedet kan blive besigtiget, om nogen Skorsteen sammesteds uden Fare kan blive indrettet; Saa maae ei heller noget Torve-tag herefter tolereres i Byen paa noget Huus, Nøst eller Søebode, enten de ere af et eller to Lofter høie, undtagen paa de fattige Folkes smaae Huse og Hytter, som ere boende ved Nøsted og deslige fra Byens reale Districter separerede og afliggende Steder, alt under 10 Rdlrs. Straf, som forbemeldt.

3) Alle Bagere saavelsom andre, der Bager-Ovne til deres Huus-Behov have og bruge, skal under lige Straf være anbefalede, Brand-Murene, hvormed saadanne Ovne er omgivne, altid vel og forsvarligen færdige at holde og alle Mangler og Bræk, som derpaa kunde finnes, strax og uden al Forsømmelse at lade forfærdige, og dem paa alle Sider adskilte fra al Tømmer og Træværk at lade indrette, saafremt de Brødige ikke derfor paa 10 Rdlr. vil straffes, og ei tillades at bage eller bage lade, førend at samme Mangler lovligen ere færdiggjorte og forbedrede, og formeldte Straf tilbørligen betalt.

4) Det skal og være alle Bryggere, Brændeviinsbrændere, Guldsmede, Kobber- og Grovsmede, Kandestøbere, Carduan-Beredere, Bødkere, Farvere, Glarmestere,

Rodtgyttere og alle, som andre Haandværkere og Haandteringer drive, hvorved nogen Ilds-Fare er at forvente, anbefalet, at de lige Omhue have for deres Ildsteder, hvor deres Haandtering bruges, og sig dermed i alle Maader forholde, som om Bagerne er meldet, under lige Straf og Nærings Forbud om deres Forsømmelse ved Inqvisitionen befindes; Snedkerne skal i Særdeleshed, saasom deres Arbeide ved Lys er stor Farlighed undergiven, dermed god Tilsyn have, under alvorlig Straf, og maae ingen Snedker, hans Svende eller Drenge, om Morgenen førend Kl. 5, og om Aftenen efter Kl. 9, sig noget Snedker-Arbeide ved Lys foretage, under 4 Rigsdalers Straf saa ofte de dermed betrædes.

5) Maae ingen tillades at have nogen Træstang, men alt Jernstænger udi Skorstenene til at henge Kjedel-Krogene paa, under 1 Rigsdalers Straf; saa maae ei heller nogen Træ-Mantel bruges, men Skorstenen for til hvile enten paa Steenheller eller Jærnstenger; det skal og være alle anbefalet, Træspjeld samt Trædøre, som bruges i de Skorstene, udi hvilke Kakelovns-Rør indgaar eller Bilægger-Ovne ere indmurede, med Kobber, Jern eller Blik inden til forsvarligen at lade overdrage, under 4 Rigsdalers Straf for hver Gang nogens Brøst i saa Maader findes, og hvo som intet har at bøde med, straffes med Fængsel paa en vis Tid til Vand og Brød.

6) Og paa det denne Anordning kan naae sin tilbørlige Effect, da skal, saasnart Brand-Ordningen er bleven publiceret, en General-Besigtigelse over den hele Bye udi hvert Compagnies District foretages; hvorefter da alle Skorstene, Ildsteder og Huse, som anderledes end her anordnet er, findes indrettede, skal, efterat de som i Husene boe, en vis Tid dertil er forelagt, forandres; og saafremt det ikke inden den forelagte Tid efterkommes, men siden ved Brandmesternes Visitation eller i andre Maader opdages, da skal de Skyldige bøde, som forbemeldt er, foruden at de ulovlige Bygninger og Ildsteder strax skal casseres eller og paa Eierens Bekostning indrettes, som sig bør, og skal Magistraten saavelsom Politiemesteren hermed være anbefalet at gjøre den Anstalt, at denne Postes Indhold i det længste inden Aar og Dags Forløb, kan blive bragt til Endskap.

II.) Om Indbyggernes Pligt i Henseende til Varlighed, som med Ild og Lys bør haves paa Søeboder, Skibe, Lofter og Lemmer, samt paa alle andre Steder, hvor nogen farlig eller letfængende Materie bruges eller findes.

1) Naar noen foraarsages Beeg eller Tjære at kaage, da skal slig ei andensteds end ved Bradbenken, forrettes, eller og paa de Steder, som ligge fra alle Huse og Bygninger adskilte, men aldeles ikke paa noget Skib, som i Vaagen ligger, under 10 Rigsdalers Straf, og maae ingen med gloende Kugler eller Stene opvarme Tjære eller Beeg mellem Husenene, Pakboderne, eller Søegaardene, under 4 Rigsdalers Straf for hver Gang de dermed betrædes; Saa skal det og under lige Straf være forbuden paa Skibe, Jægter eller Baade, Ild at have til Mad at kaage, samt til Tjære og Beeg at opvarme; Ei heller maae nogen i andre Maader bruge Ild nærmere noget bygt Huus, Gaard eller Søebod end 20 Favne; Skibene maae ikke heller oplægges imellem Søe-

Brand-Ordning for Bergens Bye. 16 Mai.

Nøiere bestemt og forandret ved Pol. Anordn. 24 Jan. 1710, VI Cap., 6 §. og X Cap. Inst. f. Politiemesteren i Bergen 9 Dec. 1746, 7:9 §., Anordn. f. de Contoirske 7 Oct 1754, III Cap. og Brand-Fr. 18 Aug. 1767, VIII Cap. **).

I Cap.) Om Skorstenenes og andre Ildsteders lovlige Indrettelse til al befrygtende Ilds-Fare at forekomme. 1) Muurmesterne i Bergen skal opføre Skorstenene i alle nye Bygninger lovligen og forsvarligen, vel forsynede med deres Brand-Muur paa alle Sider, adskilte fra al Tømmer og Træværk, saa at Aabningen i det

*) Cfr. Reser. 17 Marts 1714, 16 Febr. 1742, 3 §. og 22 Dec. 1786.

**) Samt Reser. 17 Juni 1768, 23 Juni 1779 og 2 April 1783.

boderne, for Ildebrands Fare Skyld; ei heller maae nogen sig sine Huse eller Søeboder herefter med Tjære lade anstryge, under Straf, som forbemeldt er, men være forpligtet, Tjærebredningen strax at aftage. Og hvo som vil kaage og forarbeide noget Salpeter, Olie, Fernis, Terpentin eller deslige over Ilden, skal dermed varligen og omhyggeligen omgaaes, og deres Arne og Esser saaledes forsvarligen indrette, som tilforn ommeldt er. Skulde nogen Ulykke derover foraarsages, da skal de Skyldige straffes for saadan deres skjødesløshed efter Loven, og bøde Skaden, om de dertil Middel have, eller og straffes med Fængsel og Arbeide, ja med Bremerholm og anden haard Straf efter Sagens Beskaffenhed.

2) Bryggere og Bagere maae det vel være tilladt, efter deres Nærings Magelighed deres Ild at antænde, men saa skal de derimod høiligen være tilforbundne, god Indseende dermed at have, at ingen Ulykke, særdeles om Natte-Tider, derved foraarsages, saafremt de ei derfor alvorligen ville ansees saaledes, som Loven 6-19-2 ommelder, dersom anden Mand derved skade tilføies.

3) Alle Kjøbmænd og andre, som med Liin, Hamp, Strye, Beeg, Tjære, Tran, Terpentin, Svovel, Salpeter og deslige Varer handler, maae ingen Hamp, Strye, Liin eller andre saadanne Varer ubundne eller aabne lade ligge, men i Fade indpakkede eller med Haar-Dækken overdragne varligen holde og tildække, saavelsom forbemeldte Varer udi Pak-Huse eller paa andre beqvemme Steder henlægge, hvor ingen Lys eller Ild nær ved bruges, saa at om nogen Ildsvaade paakom, de saaledes kunde være forvarede, at deraf ingen større Ulykke, end ellers skee kunde, skulde foraarsages, under 4 Rigsdalers Straf, om nogen dette at efterkomme forsømmelig befindes; Lige

Straf skal de være undergivne, som Nat eller Dag med Lys, endog i Lygte, hengaae paa de Boder og Lofter, hvor slige Varer ere henlagte, eller gjemmes til at forhandles, men hvo som der haver ærende enten til at kjøbe eller sælge noget, bør det ved Dags Lys at forrette.

4) Ingen maae understaae sig paa Skibene, som ligge indenfor Toldboden og Slottet, Nat eller Dag at skyde eller skyde lade, under 4 Rigsdalers Straf, og dersom nogen tvertimod Advarsel med slig forbuden Skyden skulde fortfare, da til høiere Straf at ansees efter Sagens Beskaffenhed; Ei heller maae nogen fordriste sig til med Nøgle Bøsser at skyde, Raquetter at lade afgaa, Sværmere, Buddiker og andet deslige med Krud opfyldt at antænde eller bortkaste iblandt Husene, hvoraf ulykkelig Ildebrand lettelig kunde entstaae, under 2 Rigsdalers Straf, og hvo som ei haver at bøde med, straffes paa Kroppen med Fængsel eller Arbeide.

5) Reebslagerne, som deres Hamp udi deres Huse der i Staden foraarsages at have, samme varer i god forvaring holde, under lige Straf som om Kjøbmændene er meldt; saa skal det og være strængeligen forbuden, nogen Liin, Hamp, eller Strye at hægle ved Lys, endog i tillukte Løgter, hvis nogen derimod skal befindes at handle, skal den Skyldige have forbrudt hver Gang 4 Rigsdaler omendskjøndt deraf ingen Ulykke kommer; Skulde den Skyldige ikke kunde betale, da skal Husbonden, som sligt i sitt Huus tilstæder, være forpligtet Bøderne at udgive.

6) Ingen i Byen, af hvad Stand og Condition de være kan, tillades at have mer Krud i deres Huse eller Kramboder, enten til at forhandle eller i andre Maader at forvare, end som 10 Pund i det høieste, og det øverst i Huset, under 10 Rigsdalers Straf til Byens Brandkasse, men de, som i store partier dermed handle, skal tiltænkte være, deres Krud uden byen paa sikkre Steder oplægge eller forvare, under 100 Rigsdalers Straf, Hospitalet og Brandkassen til lige Deling, og desforuden at General-Fiskalen tiltales som Kgl. Mandaters Overtrædere, og naar Skibe, som fører skjøt, oplægges, da skal deres Krud paa sine Sædvanlige Steder strax opføres; De, som saaledes ere tilladte krud at have liggende, skal være pligtige, Krudtet, naar det i Ilds-Nød til Sprængning behøves, efter Begjering uvægret at lade følge, og derimod nyde behørig Betaling af Byens beholdne Districter, som for Ulykken conserveres, for det Krud, som i saa Maader ei igjen tilbageleveres.

7) Det skal være Snedkere, Kypere og Baandskjærere, saavelsom alle andre forbuden, Spaaner paa deres Lofter og Lemmer at oplægge, men dem hver aften paa afliggende Steder eller og der, hvor ingen Ild og Lys nær ved bruges, lade henbære; ligeledes maae ei haves Høe og Halm i Søeboder eller noget Huus, Loft eller Lem,hvor Ild eller Lys nær ved bruges; Heste og Qveg maae ei holdes eller haves i Søegaardene eller Søeboderne, men Søegaardene være fri for saadant, som lettelig Fare er undergiven, og hvo saadant vil holde og have, have dem og deres Foer paa saadanne Steder, hvor ingen Ulykke deraf kunde befryktes; Ingen maae paa Søebryggerne eller i Søegaardene lade opplægge enten Tømmer, Spærværk, Bjelker, Bord eller saadant, den fri Passage til Hinder, under dets Værdies Forbrydelse til Angiveren og Brand-Kassen, om det der nogen Nat

over vorder beliggende.

8) Det skal hermed være alle Huusfædre og Huusmødre, være sig Høi eller Lav, af hva Stand og Condition de ere, anbefalet, baade deres underhavende Børn og Tjenere, Mands- og Qvindepersoner, dertil alvorligen at holde, saavelsom selv dermed god Indseende at have, at man med Ild og Lys altid varligen og agtsom omgaaes, at ikke paa Lofter, Lemmer, i Stalde, Søeboder og Nøster eller andre farlige Steder nogen Ild haves, eller Lys uden tillukte Løgter velforvarede bruges, under 1 Rigsdalers Straf til angiveren: Saa maa og ingen med bar Ild og Lys gaae over Gaden, eller bruge i deres Kramboder, Dørre og deslige steder Ild udi Ildgryder eller Ildtæster, langt mindre paa Vægge, Borde og Bænke, eller andensteds noget Lys uagtsom kline, under forberørte Straf, om nogen Tegn deraf kan findes, endskjønt ingen Ulykke var foraarsaget; I synderlighed skal Huus Fædre og Huus-mødre flittig og nøie indseende have, naar noget med Bryggerie, Bagerie, Lysestøbning, Slagterie, Tvæt eller i andre Maader skal forrettes, at da ingen Skade derved skeer; Saa skal de og have Tilsyn med, at paa Lofter og Lemmer ingen Brændeved, Strye, Hamp eller Liin, Kul eller deslige nær op til Skorstenen lægges; men at der altid en frie Distance mellem lades, al befrygtede Fare at forekomme, under 4 Rigsdalers Straf. Ingen maae smøge Tobak i Stalde, Stald Kammere, Senge, Søeboder, Lofter og deslige farlige Steder, hvor fængende Materie findes, ei heller paa Søebryggerne og paa Skibe, Jægter eller Baade, som mellom Søeboderne eller nær ved dem ere beliggende, naar de ved Søeboderne eller Husene enten losses eller lades, under 4 Rigsdalers straf; Befindes nogen udi saa Maade forsætlig Ildsvaade at foraarsage eller dertil Anledning give, da straffes de uden al Naade paa Livet, gjelde de Vedkommende Skaden, om de dertil Middel kunde have, og ellers lide videre efter loven, og de som sligt af Skjødesløshed eller Uagtsomhed begaae, skal bøde Skaden, om de det formaaer, eller straffes paa kroppen med Fængsel og Arbeide, eller med Bremerholm efter Sagens Beskaffenhed.

9) Dersom nogen Huus-Mødre eller andre udsende Barn eller Taabe med Ild eller Lys, og deraf nogen Fare eller Ulykke kommer, da svare de til Skaden, og straffes ligesom de den gjort havde.

10) Alle Indvaanere og Borgere der i Byen uden Forskjel, af hvad Stand og Condition de end ere, skal deres Skorstene, som jevnlig bruges, 4 Gange om Aaret, og de andre, som ikke saa ofte bruges, 2de Gange hvert Aar i mindste lade rense, under 4 Rigsdalers Straf for hver Gang de det forsømme, men dersom nogen Ild i Skorstenen opkommer for saadan Forsømmelses Skyld, da skal den, som brødig befindes, betale til Straf fra 10 til 20 Rigsdaler efter Sagens Beskaffenhed og den Skyldiges Condition og Vilkaar, endog Naboerne ingen Skade tilføies; Lige Straf skal og de være undergivne, som i andre Maader Ilds Farlighed foraarsage; hvis ellers nogen Ulykke eller Skade deraf skulde foraarsages, da straffes saadanne skjødesløse Personer derfor efter foregaaende 8 § Indhold.

III.) Om det eftersyn der skal haves med alle ulovlige ildsteder ved den aarlige inqvisition, saaog af skorsteenfeieren ved skorstenernes renselse.

1) Skorsteenfeieren skal holde saamange Folk, som Byens Indvaanere til Fornøielse og uden Paaklage kunde betjenes med, hvilke paa Gader og Stræder daglig skulde lade sig høre og finde, paadet enhver, som deres Tjeneste behøver, kunde vite dem at indkalde. Desligeste skulde de og være tilforpligtede, alle og enhver efter Begjering i deres Huse at besøge, og dem baade aarle og silde villig og uden Ophold at betjene, saaog Skorstenene, hvor de bestilt vorder, flitteligen og forsvarligen at feie og reengjøre, under 10 Rigsdalers Straf, om de ei nøiagteligen forretter og nogen Uleilighed, formedelst deres Forsømmelse og onde Forretninger skeer, og om de ei have at bøde med, da straffes første gang i Hals-Jernet, og anden gang Byen forvises; De maa ikke begjere eller tage mere for een Skorsteen udi et Loft-Huus at feie og reengjøre, end otte Skilling, for to loft høi sexten Skilling, og saa fremdeles efter Husets Høide, dog de aller fattigste, som boe i Hytter, bruges heri Moderation med; derimod skal han og rigtig nyde af vedkommende Indbyggere saameget, som i denne Anordning ham er tillagt, enten Vedkommende lade feie deres Skorstene eller ei, hvortil han, efter Ansøgning, af Politiemesteren med Execution skal forhjelpes; og hvor Skorsteensfeieren finder nogen Forsømmelse hos Indbyggerne, enten med deres Skorstene at lade feie eller og den Brøstfældighed, som han derpaa finder, at lade reparere, da skal det strax tilkjendegive for Politiemesteren og Brandmesteren, som derover strax have at inqvirere, og da at tilholde de forsømmelige inden 8te Dages Forløb at lade deres Skorstene enten feie eller reparere, under 10 Rigsdalers Straf, Brand-Kassen og Skorsteensfeieren til lige deling.

2) Naar Skorsteensfeieren enten selv eller ved hans Svende og Drenge formærker nogen Skorstene at være farlige, brøstfeldige, udygtige eller efter denne Anordnings Indhold ulovlige, da skal han under tilbørlig Straf ei alene Husets Indvaanere derom strax advare, men endog det paa staaende Fod Politiemesteren og Brand-Directeuren tilkjendegive; Saa skal han og hvert halve Aar rigtig optegne de Skorstene, som ikke ere feiede og rensede, og samme Fortegnelse ligeledes til Politiemesteren og Brand-Directeuren overlevere, paadet denne Anordning tilbørlig kan vorde efterlevet, under saadan Straf og Bøder, som foreskrevet staaer, til hvilken Ende han altid en rigtig gjennemdragen og af Præsidenten forseglet Bog skal hos sig have, hvori af Vedkommende selv skrives, naar deres Skorsteen bliver feiet; I det øvrige skal Skorsteensfeieren med alle sine Folk, Svende og Drenge være pligtige, saasnart Ildebrand paakommer, sig derhen at forføie, og der, efter Politiemesterens, Stads-Hauptmandens og Brand-Directeurens Anviisning, forrette hvis fornøden eragtes ham at befale.

3) Og paadet med overskrevne Poster tilbørlig Opsigt kan haves, skal de i hvert Qvarteer af Magistraten forordnede Brandmestere, med nogle af Brand-Svendene, aarlig om Paaske og Mikkelis, eller strax derefter, den ganske Bye igjennemgaae, og hos enhver udi sitt Qvarteer om foreskrevne Poster inqvirere, alting eftersee og derpaa i alle Maader drive, at denne Anordning sin Effect tilbørligen erlanger, og at Kongens Villie efterleves. Ligeledes bør de tilligemed eftersee, om enhver af Indbyggerne ere forsynede med det Brand-Redskab, som de ere taxerede

for, og hvordan det er conditioneret; Hvis Fauter og Forseelser ved Visitationen befindes, haver de Vedkommende alvorligen at tilholde, strax og uden Ophold at rette og bedre, og ellers Politiemesteren at tilkjendegive dem, som brødige ere befundne, at han ved Brand-Directeuren kan lade Bøderne udsøge, og hvis de skyldige dem ei godvilligen betale, da ham med Execution, paa den Maade, her nedenfor meldes, at assistere; og paadet med alting udi samme Visitation skikkelig og vel kan tilgaae, saa skal nogle af Ober-Officiererne over Borgerskabet i det Qvarteer, hvor Visitationen skeer, anbefales med dem at omgaae, eller og 2de i samme Qvarteer boesiddende Borgere, der selv Gaarde og Eiendomme have, som Inspecteurer og Overtilsynsmænd dem adjungeres.

4) Ingen af de i Qvartererne forordnede Brandmestere, eller og af dem, som ved de anrettede Sprøiter ere udvalgte og beordrede, maae under 1 Rigsdalers Straf, nogensteds fra Byen sig begive eller forreise, med mindre han det Directeuren over Brandværket tilkjendegiver, paa det en anden dygtig Mand i hans Sted kan forordnes, som hans Bestilling, indtil han igjenkommer, udi alle Tilfælde kunde forestaae og betjene; og maa Brand-Directeuren ikke heller begive seg derfra Byen, men alle Tider blive tilstede, om hans Tjeneste behøves, og sig stedse ædruelig holde og for al Drukkenskab vogte, under høieste Straf om annerledes befindes.

IV.) Om Brand-Redskapet, som bør haves i Forraad, saavel hos Byens particulaire Indbyggere, som paa publiqve Steder.

1) I alle Huse og Eiendomme der i Byen (undtagen gemene og fattige Folks, som boer i Hytter), skal enhver Borger og Indvaanere have deres paalagde og taxerede Brandredskab, 2, 4 a` 6 gode Læder-Spande, mærkede med Eiermandens Navn, en Brand-Øxe, en Tønde med to Hanker i og en Stang dertil at bære den paa, foruden en, to og flere velconditionerede Løgter; hvilken Taxt skal sættes efter Husets Storlighed og Beleilighed, enten Huset af Eieren selv eller til Leie beboes; og naar de, som Husene tilkomme, ikke ville lade bekoste, hvis Bøtter og andet Brand-Redskab, Huset, som af Leiende beboes, er taxeret for, da skal de, som i Huset boe, anskaffe det og siden i Huushyren afkorte; og naar han flytte af Huset, da at levere det til deres Efterkommere, paadet saadant uden Mangel i Beredskab kan haves; De af Borgerskabet, som Heste holde, skal have et Vandkar paa 1 1/2 Tønde Vand i Beredskab og Slæder, som dertil ere indrettede, samme Kar fulde med Vand til Ilden at kunne føre; Ligeledes skal Kjørerne have i Bereedskab dygtige Slæder og en Vandtønde, som derpaa kan føres. Enhver af Kypperne skal have i Beredskab en Tønde med to Hanker i og en Stang, at bære den paa, eller og tvende Øser med en lang Stang i, at drage Vand op af Brøndene med. Enver av Smedene skal være forsynet med en dygtig Brandhage, og have den paa et beqvemt Sted beliggende, hvor de i Nødsfald kan blive afhentede; Bryggerne og Bagerne skal, foruden den Taxt paa Brand-Redskab, som deres Huse ere satte for, endnu have sex dygtige Læder-Spande og en eller flere Haand-Sprøiter, efter deres Leilighed og Vilkaar.

2) Taxten paa hvis Brand-Redskap i ethvert Huus bør findes, skal lignes og sættes af samtlige Ober- og Under-Officiererne i ethvert Compagnie, og siden revideres af Magistraten i de 16 Mænds Overværelse, hvilken Taxt de og siden hvert Aar engang skal eftersee, ligesom Indvaanernes Huse tiltage, dem at lade forbedre og altid i god Rigtighed at holde; Skulde nogen findes forsømmelig til at forskaffe sig det behørige Brand-Redskab, da skal den Skyldige, for hver Stykke deraf findes at manqvere, bøde 1ste Gang en halv Rigsort, 2den Gang en heel Rigsort, og saa videre dobbelt op, saa tidt de deri brødige befindes, og for hver Rude, der i Lygtene fattes, bøde 8 Skilling; Derimod er det billigt, at de, som deres private Brand Redskab i paakommende Nød til Ildens Dæmpelse udlevere, og det dem bliver frastjaalen eller i andre Maader forekommes, de da nyde deres Betaling eller Vederlag derfor af Byens Brand Redskab eller Brandbødernes Kasse. Brøndene overalt, saavel de publiqve paa Almindinger og andre Steder, som de private udi enhver Mands Huus, skal sættes i god Stand og holdes vedlige med Pumper og videre Tilbehør, til Mængden af Vand i Nødens Tid, at faae anskaffet, saa skal og at ved den hele Sommers Tid enhver for sin Dør og Huus udsætte en Tønde eller et Kar, hvor dertil Leilighed haves, med Vand, under 1/2 Rigsdalers Straf til Angiveren, naar de det efterlade, efterat de derom ere advarede.

3) Foruden det private Brand-Redskab, skal hos hver Sogne-Kirke, paa Kirkens Bekostning, og ved enhver af de reale Almindinger, paa Byens Bekostning, indtil videre holdes i Beredskab efterskrevne Brand-Redskab.

Dom-Kirken: En Sprøite med sine Slanger og Anbringere, 16 Linier med Jern-Kroge i Enden til at hidse Bøtterne med Vand i Taarnet, 2 Kar oppe i Taarnet, hver på 6 Tønder, 60 Læder-Spande, 4 lange Stiger, 2 Brandhager, 6 Øxer.

Kors-Kirken: En Sprøite med Slanger og Anbringere, 12 Linier med Jern-Kroge i Enden til at hidse Bøtterne med Vand i Taarnet, 2 Kar opp i Taarnet, hver på 5 Tønder, 40 Læder-Spande, 2 Stiger, 2 Brandhager, 6 Øxer.

Nye-Kirken: Ligeledes som ved Kors-Kirken.

Raadstuen: 50 Læder-Spande, 3 Stiger, 4 Brandhager, 2 beslagne Kar, 10 Øxer.

Ved Muur-Almindingen skal holdes færdig: 1 Sprøite, 40 Læder-Bøtter, 16 Øxer, 6 Stiger, 6 Brandhager, 10 Linier med Jern-Kroge i, 3 Kar paa 5 à 6 Tønder, som udi en eller to af de mæst hosliggende Bryggegaarde kan være i Forvaring.

Ved Nye- og Torv-Almindingen: holdes ligesaameget, som ved Muur-Almindingen er anført, Sprøiten undtagen.

Ved Vetterlevs- og Drægs-Almindingen holdes halv saa meget Brand-Redskab som ved Torv- eller Nye-Almindingen, foruden en Sprøite, som de Contoiriske herefter paa Contoirets Bekostning billingen bør holde, og i paakommende Ilds-Nød ved deres egne Folk lade anbringe og bruge ved Ilden, efter Brand-

Directeurens Anviisning. End skal der indkjøbes endeel gamle Seil, som kan bedække Veggene af Husene, der staae paa den ene side af Almindingen, og være i Forvaring paa Lemmerne af Husene næst ved Almindingerne; I de smale Smuger og Søegaardene skal der haves en eller to lange Stiger eller en Brandhage, som Naboerne skal bekoste, hvilke skal hænge saaledes, at man let i paakommende Nød kan komme dertil.

4) Paa alt forbemeldte Brand-Redskab skal der haves et rigtig Inventarium og Specification ved Nummer og hvad Sted det findes og udi Nøds Tid afhentes kan, hvilket in Orginali skal være paa Raadstuen, og gjenparten deraf hos Politiemesteren, Stads-Hauptmanden og Brand-Directeuren, saavelsom hos enhver af de otte Stads-Capitainer, forsaavidt hans Compagnies District sig strækker.

5) Brand-Directeuren skal med Sprøiterne, som nu ere eller herefter vorder anrettede, samt med det dertil hørende Brand-Redskab saaledes altid flittig Tilsyn have, som han dertil vil svare og tilbørligen stande til Rette, om alting ikke saa færdig og ved Magt findes, at det i paakommende Nød kan gjøre den Tjeneste, hvortil det er destineret; til hvilken Ende han Sprøiterne og alt andet publiqve Brand-Redskab selv under Forvaring paa de dertil anordnede Steder skal tage, og dermed god Tilsyn have; Og skal Politiemesteren med en af Magistratens Middel tilligemed Stads-Hauptmanden og 2de af de 16 Borgere, saavelsom 2de af Stads-Captainerne, 2de Gange i det mindste om Aaret, eller hvert Fjerding-Aar, om fornødent eragtes, en Visitation derover indrette, besøge alle forskrevne Steder, eftersee de forordnede Brand-Instrumenter og Kar, prøve Sprøiterne, og betimeligen anordne Reparation paa hvis behøves kunde, og med Directeuren indseende have, at alting i god Stand holdes og efter det forfattede Inventarium i alle maader conserveres, herforuden bør Brand-Directeuren nogle Gange om Aaret sine underhavende Brandmestere og Brand-Svende omvexlingsviis exercere, og dem til de Forretninger, de i paakommende Fare bør beobagte, selv i egen Person undervise, saa de aldeles kan være færdige i den Øvelse, som i slige Occurencer forefalde kunde, saaog holde hos sig visse Sprøitemestere, saavelsom 2de dygtige Brand-Svende, der Sprøiterne udi Nødsfald vel kunde vide at regjere, hvilke paa det de fra andre udi Ildsvaade kan kjendes, skal tilligemed Directeuren have et hvidt Baand eller Klud om den venstre Arm bunden.

6) Ved Sprøiternes Prøvning skal i det mindste en Gang hvert Aar holdes Mynstring, saavel med Borgerskabet, som med Brand-Folkene og alle andre, som til Ildens Dæmpelse i paakommende Nød ere beskikkede; hvor da for alle ved Brand-Væsenet Forordnede en Extract af Brand-Ordningen, saavidt enhver deraf vedkommer, skal oplæses, paadet enhver kan vide sig derefter at rette, og maae ingen efter Tilsigelse blive borte under 1/2 Rigsdalers Straf til Brand-Kassen, om han er Officieer, og den Gemene 16 skilling.

V.) Om enhver af Byens Indbyggeres Pligt i paakommende Ilds-Nød.

1) Dersom nogen ulykkelig Ildsvaade paakommer, det være sig Nat eller Dag, da skal den eller de, som tilstede ere i

Huset, hvor Ulykken begynder, strax et stort Anskrig til Naboerne gjøre, under alvorlig og høieste Straf, om de det efterlade. Dernæst skulde Vægterne paa Taarnene under samme Straf, saasnart de nogen Ildsvaade fornemme, uden al Forsømmelse med Klokken klemte, og samme Klemten continuere saalænge Ilds-Farlighed paastaaer, hastig eller langsom, ligesom Ilden til- eller aftager, og desuden, om det er Nat, hænge paa en dertil forordnet Stang en stor Løgte med Lys i paa den Side af Taarnene, som Ilden findes antændt, til et Tegn, at eftersee paa hvad Sted omtrent i Byen Ildsnøden er; hvilket de ikke ved Søvnagtighed eller i andre maader maae forsømme; Gade-Vægterne skal og, saasnart de fornemme nogen Ildløs, gjøre Allarm paa de dem anbefalede Poster, som herefter i den 7 § ommeldes; Den i Corps de Garden tilstedeværende Borger-Vagt eller Brand-Vagt skal strax lade røre Trommen til Allarm; Sammeledes gives at Fæstningen et Tegn til Ildløs ved tre Skud, som langsom udskydes efter Commandantens Ordre; Dersom nogen Ildsvaade om Dagen paakommer, da skal Vægterne sig med Klemten paa samme Maade forholde, og et Flag paa den ene Side af Taarene udhænge, hvor Ilden i Staden er optændt, til hvilken Ende een af Vægterne ogsaa altid om Dagen ved Taarnene skal oppasse.

2) Dernæst skal Borgerskabet og Indbyggerne, som boe nær hos Branden, være forpligtede, og enhver med een eller to Bøtter og en Øxe sig til Ilden strax at forføie, og at anvende al muelig Flid til at faae den betids dæmpet, førend den videre skulde tage Overhaand, og dermed continuere indtil Stads-Hauptmanden, Brand-Directeuren eller i det mindste den forordnede Stads-Capitain udi samme Compagnie dertil kommer, hvilken i Førstningen bør commandere enhver til at hente Stiger, Brandhager og andet Brand-Redskab, paadet al tilbørlig Anstalt kan blive gjort til at faae Ilden, som sagt er, betids dæmpet; Saasnart Ilden skulde altformeget være antændt, saa man ikke kan komme den nær med Vand og Bøtter, og andre til dens Dæmpelse tjenlige Materialier, da maae de næstboende Naboer, saavelsom alle de andre Indbyggerne, der i samme Qvarteer og inden den Almindings District, hvor Ilden findes antændt, ere boende, retirere sig for at bjerge deres Gods, helst naar saa megen Hjelp af det øvrige Borgerskap ved Ilden er ankommen, som dem kunde afløse; Dog bliver der i Nøden bestædte Borgerskap herhos erindret, at de ikke, uden høi Nød, forlade Ilden, førend den er slukket, saa længe der er Haab til dens Dæmpelse, betænkende, at det er dem selv gavnligst at baade deres Huse og Eiendele tilligemed deres Løsøre og Formue bliver frelst, end at de for faa Midlers Skyld, de kunde vente sig at faae bjergede, skulle sætte baade deres egen Velfærd og den hele Bye i Fare.

3) De andre af Stadens Capitainer, som boer udenfor det District, hvor Ilden er løs, skal strax, naar nogen Ildløs fornemmes, lade røre Trommen, hvorefter alle og enhver af det øvrige Borgerskap, saa mange som ikke ved Sygdom eller anden deslige Forfald ere forhindrede eller og ved Brand-Væsenet enroullerede, bør møde paa de dem tilforordnede Allarm-Pladser, hver med en Øxe og en eller to Bøtter, (undtagen de 10 Mænd, som i den 13 § ommmeldes, hvilke møde med deres Gevær). Allarm-

Pladsene ere efterfølgende:

Nordnæs Compagnie bør samles paa Nyekirkens Alminding

Nye-Almindings Compagnie samles paa Nye-Almindingen.

Muur-Almindingens Compagnie samles paa Muur-Almindingen.

Smørs-Almindingens Compagnie samles paa Smørs-Almindingen.

Vaags-Almindings Compagnie samles paa Torv-Almindingen.

Raadhuus-Compagnie samles paa Raadhuus-Almindingen.

Korskirke-Almindings Compagnie samles neden for Kors-Kirken.

Dræggens Compagnie samles paa Vetterlevs-Alminding.

4) Enhver af de beskikkede Brand-Mestere og Brand-Svende, som ved Sprøiterne ere enroullerede, skal strax, saasnart de fornemme, at der er Ildløs, til sin assignerede Sprøite og Anbringere sig begive, og dem med tilforordnede Læder-Spande iligen til Ilden anbringe; hvorpaa Sprøite-Mesteren sig for Brand-Directeuren anmelder, at han med sine Underhavende er parat, og Brand Mesterne, som ved Anbringerne ere commanderede, søge strax til Vandet, og siden følge de samtlige den Ordre, som af Brand-Directeuren vorder givet; Ingen af dem maae forlade sin Post ved Ilden uden expresse Ordre af Brand-Directeuren, under høieste Straf, om ved deres Uhørsomhed, Nachlæssighed, Seendræktighed eller Egenraadighed nogen Confusion eller Forvirring foraarsages skulde; Ligeledes skulde alle Muurmestere, Tømmermænd og andre Haandværksfolk, som dertil dygtige ere, hvilke ved Brand-Ordningen bør være enroullerede, begive seg til Branden, forføie sig op paa Tagene ved Skorsteenen og andre Steder, hvor Ilden er antændt, og med al Flid stræbe til at faae den dæmpet, og at efterkomme deres Pligt, hvortil enhver beordres; Ellers ville vi allernaadigst, at Brandfolkene udi hvert Qvarteer boende, skal ordineres ved sin Sprøite og flitteligen exerceres, saaog at hvor Brand-Vagten er, skal altid være en Sprøite, som er den første, der skal anbringes.

5) Soldatene under Garnisonen, saavelsom Constablerne med deres Haandlangere, skulde strax Allarm formærkes, sig paa Fæstningen forføie, og saafremt Ilden ikke ere for nær Fæstningen, da efter Commandantens ordre at assistere Byen i mueligste Maader, og maae ingen af dem sig fra Ilden begive eller andensteds paa Gader og Steder lade finde, uden Commandantens expresse Ordre og Befaling.

6) Alle og enhver af de gemene Indbyggerne, være sig Dragere, Fløtmænd eller andre Arbeids Folk og Daglønnere, som af Magistraten er bleven forlovet deres Næring og Ophold der i Byen at have; Skulde ligeledes enhver for sig efterkomme, hvortil de ere ordinerede, enten til at hente Stiger, Bøtter, Kar og andre Instrumenter, eller skaffe Vand udi Sprøiterne eller Karrene fra de steder, hvor de bedst udi en hast kan erlanges, og maae de ikke understaae sig deres Pligt og Forretning ved Ilden at forsømme eller efterlade, for at fortjene Penge med Gods at bjerge, under Straf som ovenmeldt er. Under lige Straf skal Kjørerne være anbefalet med deres Heste, Slæder og Tønder fulde af Vand til Ilden sig at begive,

hvormed deres Oldermand sær opsigt skal have, at ingen utebliver.

7) Alle og enhver af de tilforordnede Gadevægterne skulde under deres Bestillings Fortabelse og Straf udi Fængsel paa Vand og Brød, saasnart de om Natten fornemmer nogen Ildsvaade, strax paa de dem anbefalede poster, saavelsom andensteds opvække folk med banken paa dørrene og porter, derhos raabende brand, brand, nævnendes derhos det district, hvor ilden findes antændt, samme raab skulde de gjøre til de nærmeste vægtere paa begge sider, og samme vægtere bør igjen raabe til de andre, saa det kan blive kundbart den hele bye igjennem. De af vægterne, som ere satte nærmest ved nogen af Magistraten, Politiemesteren, Stadshauptmanden, Brand-Directeuren eller nogen af Stadscapitainerne, skulde dem især med Banken og Raaben opvække, og derom advare; Iligemaade skal den av Vægterne, som nærmest Corps de Garde er, advare Vagten derom. Hvis videre vægterne i saadan nødsfald efter vagtanordningens tilhold tilkommer at forrette, enten ved Brand-Redskab og Vand i førstningen at faae bragt til Ilden, indtil de 10 Mand, som af hvert Compagnie udsendes, kommer paa deres samlingsplads, eller og med unyttige Folk fra Stedet, hvor Ilden ere antændt, at afværge eller bortjage, skulde de i alle Maader rette sig efter, under den Straf, som derpaa i Vagtordningen ansat er.

8) Alle og enhver af Byens Indbyggere, isærdeleshed de, som boer nær ved Branden, skulde, saasnart de fornemme nogen ildløs, hver for sin Dør være forpligtede at forskaffe et Kar eller Tønde fuld af Vand og mere, om deres Leilighed det tilsteder, og dersom Vandet, naar det er nær ved branden, til dens dæmpelse bliver aftagen, skal det igjen fyldes, under alvorlig straf, om nogen efterladenhed derudi befindes, saa skal og enhver, helst i det district, hvor ilden er antændt, være tilholden lygter om natten for deres Huse at udhænge, til desbedre lysning for dem som forbi passerer, under 1 rigsdalers Straf.

9) Saasnart en Andeel af Borgerskabet paa deres Allarm-Pladser er ankommen, da tager Capitainen de tilstedeværende med sig og forføier sig til Ilden, for at gjøre sin Flid til at faae den dæmpet, og at assistere Brand-Directeuren i hvor han deres Assistence kunde behøver; Imidlertid lader han en af sine Officierer bie paa Allarm-Pladsen, indtil de øvrige af samme Compagnies Borgerskab dertil kommer; med hvilke samtlige Officierer da forføier sig til den nærmeste Alminding ved Ilden; hvorfra siden udcommanderes saa mange, som efter Nødens Storhed og Tidens Tilstand fornøden eragtes, til det Sted, hvor Ilden er løs.

10) Naar det fornemmes, at Ilden har taget formeget Overhaand, saa man ikke kan komme den nær med Bøtter eller Vand, ei heller med Sprøiterne til at slukke den, da bør alle Stadens Compagnier (undtagen de, som boe i det District, hvor Ilden findes antændt, hvilke efter 2 § er tilladt at bjerge Gods) efter foregaaende Stads Hauptmandens Ordre, samle sig enhver paa sin Side til den næste Alminding ved Ilden, hvor dens Magt kan blive støttet, hvor da enhver med hos sig havende Bøtter, Øxer og andet Brand Redskab bør gjøre al Flid til at lade fylde Vand i Karrene, skaffe Stiger, Seil, Brandhager og andet Brand-Redskab tilstede, og anføre de dertil

beskikkede Dragere og Arbeidsmænd til at hente dem, til hvilket alt at forrette, Borgerskabet af deres commanderende Officierer, Stads Hauptmanden og Capitainerne bør commanderes og opmuntres, og maae ingen undskylde sig fore at efterkomme, hvis dem i saa høi Nød anbefalet vorder, langt mindre sig opsætsigen betee mod dem, som Befaling have, under alvorlig Straf efter Sagens beskaffenhed. Capitainerne bør og under alvorlig Straf selv være tilstede og beobagte deres Pligt, og i deres Commando forholde sig efter Stads-Hauptmandens Ordre, hvilken med de af Magistraten, som tilstede kunde være, Politiemesteren og Brand-Directeuren bør overlægge de bedste Maader og Midler, som til Stadens Frelse og Ildens Dæmpelse kunde fornødent eragtes.

11) Ingen af de Borgere, som boer udenfor det District, hvor Ildene er antændt, maae sig fra den Alminding, hvor Ilden skal studses, absentere, eller fra sin Post til sit Huus og Hjem, for at bjerge sit Gods, sig forføie, uden expresse Ordre og Tilladelse af Captainen eller Stads-Hauptmanden, dog skal det staae Stads-Hauptmanden, og, i hans Fraværelse, Capitainen frit for at forløve dem, som i de yderste Huse mod samme Alminding ere boende, hvor Ilden findes antændt, at de maae tilsee deres Huus eller Hjem, for at faae bjerget deres Gods, og deres Kjeldere forvarede, hvilke dog, saasnart det er skeet, sig igjen til Ilden skal forføie, og der hjelpe til med deres andre Medborgere til Ildens Dæmpelse; ligeledes bør de af Borgerskabet, som eter den 2 §s Tilhold blive forløvede deres Gods at bjerge, sig, naar det er skeet, samtlige igjen at lade finde paa den Alminding, hvor de andre Capitainer imidlertid forsamles til at støtte og studse Ilden.

12) Lieutenanter og Fendriker i ethvert Compagnie skal jævnlig hos Capitainen være tilstede og hjelpe til med, at alting ordentlig tilgaaer. I Capitainens lovlige Forfald eller Fraværelse skal Lieutenanten fuldføre alt, hvis heroventil er meldet, og i Capitainens Sted lade være sig angelegen, alle de heri ansatte Poster at iagttage; og til den Ende bør enhver Capitain under sin Haand levere sin Lieutenant og Fendrik rigtig Extrakt af denne Anordning, saavelsom rigtig Copie af det Inventarium paa alt det publiqve og private Brand-Redskab, hans Compagnie bør være forsynet med, saa og give det Magistraten og Stads-Hauptmanden tilkjende, naar han vorder foraarsaget nogensteds fra Byen at forreise.

13) Ti Mænd, tilligemed een Under-Officier af hvert Compagnie, som Capitainen dertil med Stads-Hauptmandens Samtykke denominerer, og hvilke det ved en sær Befaling forhen af Magistraten vorder paalagt, skal, istedenfor deres Øxer og Bøtter, møde i paakomende Nød med deres dertil forordnede Gevær, hvis Pligt skal være at besætte Gaderne, hvor Ilden findes antændt, og siden Almindingerne, for at afværge, at intet unyttige Folk og især ørkesløse Qvindfolk og Børn, som ikkun staae der for at see til, sig til Ilden indtrænger og forhindrer dem, som skal dæmpe, i deres Forretning; men hvor de befinde saadanne Folk, smaae eller store, uden Bøtter og andet Brand-Redskab ørkesløse paa Gaden, hvor Ilden findes, at staae eller omløbe, da skulde de dem strax derfra bortjage, eller og, om Tilstanden det vil tillade,

med hosværende Vægteres Hjelp, som ved Gaderne at besætte skulde gaae dem til Haande, i Arrest til Corps de Garde henskikke; og skal de, som mod denne vores allernaadigste Anordning sig saaledes paa Gaderne nær ved Ilden ørkesløse lade finde, med efterskrevene Straf skulde ansees, Nemlig de, som Middel have, skal bøde til Brand-Kassen 10 Rigsdaler; men gemene Folk skal efter Sagens Beskaffenhed paa deres Midler, eller, om de ingen have, paa Kroppen straffes; dog de, som deres i Nøden bestædte Slægt og Venner søge med deres Hjelp assistere, saavelsom alle de, der, med Vand at bære, hjelpe til Ildens Dæmpelse, herudi ikke meente.

14) Saa skal de og hvar opsigt med, at de nødlidende Folk, som af Ilden ere betrængte, deres Gods og Formue ikke af slemme tyvagtige og vanartige Mennesker forrykkes, og derfor ikke lettelig nogen med Fløtte-Gods lade passere, med mindre de kjende dem eller kunde gjøre nogen god Forklaring om hvem de vedkommer, og hvor der dermed hen ville, hvortil da, naar Leiligheden det tilsteder, nogle af Vægterne kan beordres at oppasse, og samme Folk uden Belønning at følge til det Huus Godset henføres, og tilholde de Folk, udi hvis Huus Godset henføres, at de det udi Forvaring og Gjemme for de nødlidende tage, og levere det til den rette Eiermand, hvorfor ogsaa Vægterne samme Huus haver at antagne og det strax om anden Dagen for Magistraten angive, paadet de vedkommende det kunde faae at vide og deres bjergede Gods igjen bekomme. Hvis og paa egen eller andre uden Fare værende Pladse noget Gods kunde blive henført, da skal derhen ligeledes nogle af Borgerne alene ordineres, som derpaa haver at agte, saa at intet derfra forekommes, paadet at Vægterne ei deres Poster skal forlade.

15) Og paadet alting uden Confusion hos Ilden desbedre kunde forrettes, da skal Magistraten, Politiemesteren, Stads Hauptmanden og alle de andre Byens Betjente, som ikke ved Sygdom eller andet lovlig Forfald ere forhindrede, sig strax til det Sted, hvor Ilden er, forføie, og der den Anstalt gjøre, som i denne Anordning meldet er, alting, eftersom Fornødenhed det udkræver, anordne og flitting opsigt have, at enhver efterkommer sin Pligt og forretter den Function, hvortil han er beskikket.

16) Ingen maae fordriste sig til noget Huus at sprænge, Skorstenene, hvor Ilden kunde findes antændt, at nedrive, eller ved deslige Aabning Ilden mere Luft at foraarsage; medmindre saadan tilforn enten af den tilstedeværende Øvrighed, Politiemester, Stads-Hauptmand eller Brand-Directeur vorder befalet; men skulde ingen af dem endnu være kommen tilstede, da bør Stads-Capitainen i samme District i en Hast raadføre sig med tvende eller flere af de fornuftigste Borgere, som tilstede kunde være, og derpaa ordinere alting til det bedste, ligesom Fornødenheden udkræver; derimod maae ingen understaae sig at forhindre eller vægre sig til at lade sit Huus nedrive eller afbryde, naar det bliver befalet, men det uden Modsigelse tilstæde; og naar Ilden formedelst samme Huses Nedbrydelse kan blive støttet, da bør Byen komme de skadelidende til hjælp med nogenledes Erstatning. Derforuden skal enhver, som ved Ilden sig befinder, og der at arbeide eller at være, er commanderet, sig fredeli-

gen og roligen forholde, uden al Klammerie, Slagsmaal eller Opsætsighed, hvormed Øvrigheden saavelsom Officierene skal have tilbørlig Indseende, forseer sig nogen derimod, da maae de arresteres og siden tilbørlig straffes.

17) Alle, som intet hos Ilden have at bestille, skal forblive hjemme udi deres Huse og Vaaninger og skaffe Vand i Kar og Tønder for deres Døre, til hjelp at slukke Ilden med, som de kan afstedkomme, hænge ud Løgter for Dørene efter den 8 §, og ellers holde god Vagt og have Tilsyn med deres Tage og Render, saavelsom Ild og Lys til al befrygtende Ulykke og Skade at forekomme.

18) Alle, som ved Ilden blive anordnet at arbeide, skal med Læder-Spande og andet Brandtøiets Nedkastelse varligen omgaaes, og dersom nogen befindes, forsætligviis og af Modvillighed, Slangerne, Sprøiterne, Vand-Karrene og andet Brand-Redskab Skade eller Fordærv at tilføie, skal de Skyldige haardeligen straffes; Brand-Directeuren skal og tilholde sine underhavende Brand Mestere, at de, naar Faren er over, drage tilbørligen Omsorg for, at sammensamle hvis Brand-Redskab som forfindes, og ikke endnu til dets rette Eier er bleven leveret; og paadet enhver desbedre kan komme til Sit igjen, skal alle, som noget Brand-Redskab have bekommet, hvilket dem ikke tilhører, det til Brand-Directeuren henbringe, hvilket han enhver efter Begjering tilstiller, under examplat Straf; Om nogen en andens Brand-Redskab borttager eller fravender, da straffes de, som aabenbare Tyve, og de, som ere saadant vidende og ikke angive, straffes som Tyvs Medvidere; skulde og nogen befindes, som andres Gods, der i Branden er bjerget, fortier eller benægter, eller sig dermed vil absentere eller forstikke, da straffes de efter Loven som for vitterlig Tyverie, og de, som med dem dølge, straffes som Tyvs Medvidere.

VI.) Om den belønning enhver haver at forvente, der forholder sig trolig og flittig ved ilden, saavelsom deres straf, som ikke efterkommer sin pligt.

1) Hvo den første Bøtte Vand eller den første Stige eller Brandhage til Ilden anbringer, skal, naar Faren er overstaaet, have til Recompence at forvente 1 rigsdaler, hvilket Indbyggerne i det District, som bliver conserveret, bør betale; ligeledes bør de af Brand-Folkene, som med den Sprøite, hvilken de ere assignerede til, først til Ilden ankommer og med den begynder at agere, have at forvente en tilbørlig Recompence efter deres Forhold og den Frelse, som derved foraarsages.

2) Og paadet enhver, som i saadan Ilds-Nød med Arbeide og Hjelp sig flittig og trolig lader finde, naar han derpaa god Beviislighed kan erlange, den tilbørlige Belønning maae og kan have at forvente, skal Stads-Hauptmanden og alle Stadens Officierer, saavelsom Brand-Directeuren og Brand-Mesterne, Dagen efter Ilds-Nøden er overstanden, med al Flid erkyndige sig, hvorledes enhver, saavel af Borgerskabet som af Brandfolket, sig har forholdet, og dem da, som efter god Kundskab trolig have arbeidet, med deres Attest eller Tegn recommendere, at de for deres Tjeneste, og, om de derover har taget særdeles Skade paa deres Midler, for deres Skade tilbørligen kan blive belønnet, saa og dem, som deres

Skyldighed efter Forordningen ikke har beviist, eller ere udeblevne, angive, saa at de tilbørligen kan vorde sat til rette.

3) Skulde og nogen af de som til arbeide ved ilden ere anordnede, formedelst deres flittige og troe arbeide, udi ildsnøden paa deres lemmer eller legems førlighed blive beskadiget, da skal den samme af Brand-cassens middel ikke aleneste læges og cureres, men endog for sit tro arbeidevel belønnes, og dersom nogen saaledes bliver fordærvet, at han sit brød fremdeles ikke skal kunde forhverve, da skal den omsorg for hannem haves, at han efter sin stands condition og vilkaar med fri underholdning i sin livstid forsørges; skulde og nogen ved ulykkelig hændelse strax komme fra livet, da skal ham en ærlig fri begravelse forundes, og dersom han hustrue og børn efterlade, dem en recompence medeles.

4) Skal hvis bøder som i denne Brand-Ordning ommeldes, og ikke til andre steder ere destinerede, til Brand-Kassen være forfalden, som Brand-Directeuren haver strax, og i det ringeste at halvt aar efter at de vare forfaldne, at indfordre, og derfor gjøre aarlig regnskab for Magistraten udi Politiemesterens overværelse; men skulde de brødige samme bøder ei godvilligen ville betale, skal Brand-Directeuren have magt til, dem ved byens underfoged hos enhver uden forskjel ved execution at inddrive; Udi det øvrige haver alle, som ildebrand ved deres skjødesløshed forvolder, deres straf efter loven og denne anordnings indhold at forvente, og stande tilrette for som vedbør.

Hvorefter alle og enhver sig allerunderdanigst have at rette og for skade tage vare, og befales hermed Magistraten i bemeldte vor kjøbstad Bergen, som denne Brand-Ordning under vores cancelliesegl tilskikket vorder, at de den paa behørige Steder til alles efterretning strax lader læse og forkynde; og ville vi ellers allernaadigst, at samme Brand-Anordning af alle prædikestolene udi kirkerne der i Bergen skal oplæses for Menigheterne 2de Gange om Aaret, nemlig 1ste Søndag efter Paaske og siden St. Mikkels-Dag.

Givet paa vort slot, Kjøbenhavn den 16de mai anno 1707.

Under vor Kongelige haand og signet.

Friderich R.

* * *

Lenke til nettutstilling om Bergensbrannen 19. mai 1702, der også teksten til «Bergen brenner!» er hentet:

http://digitalarkivet.no/brann1702/

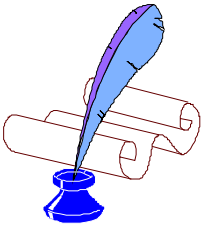

ISSN 1501-4436